

Kognitivnolingvistička analiza kolektivnih imenica u južnoslavenskim jezicima

Klepac, Lovro

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:154766>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-06-23**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za južnoslavenske jezike i književnosti

Jezično-prevoditeljski smjer

**KOGNITIVNOLINGVISTIČKA ANALIZA KOLEKTIVNIH
IMENICA U JUŽNOSLAVENSKIM JEZICIMA**

MAGISTARSKI RAD

15 ECTS bodova

Student: Lovro Klepac

Mentorica: dr. sc. Jelena Tušek

Zagreb, lipanj 2022.

SAŽETAK

U ovome radi provodi se usporedna analiza kolektivnih imenica u južnoslavenskim jezicima koristeći se teorijsko-metodološkim okvirom kognitivne lingvistike. Teorijske postavke preuzete su iz relevantne kognitivnolingivističke literature te gramatika južnoslavenskih jezika. U uvodnim poglavljima rada govori se o specifičnom pristupu vrstama riječi koji kognitivna lingvistika zagovara, pa tako i o konceptu kolektivnosti. Središnji dio rada posvećen je katogoriji živosti koja i u drugim, a posebno južnoslavenskim jezicima uvelike interferira s kolektivnošću kao semantičkim sadržajem leksema pri odabiru određenih sročnosnih obrazaca. Na kraju je provedeno anketno istraživanje procjene stupnja živosti odabranih kolektivnih imenica od strane izvornih govornika hrvatskog jezika, kao i korpusna analiza odabranih kolektivnih imenica pri odabiru sročnosnog obrasca u hrvatskom, bugarskom te slovenskom jeziku.

KLJUČNE RIJEČI: *kognitivna lingvistika, južnoslavenski jezici, kolektivne imenice, živost, sročnosni obrazac*

ABSTRACT

In this work, a comparative analysis of collective nouns in the South Slavic languages is carried out using the theoretical-methodological framework of cognitive linguistics. This theoretical model is based on relevant cognitive linguistics literature and the grammar of South Slavic languages. In the introductory chapters, a specific approach to word classes as advocated by cognitive linguistics, including the concept of collectivity, is discussed. The central part of the paper examines the category of animacy. In various languages, especially the South Slavic ones, animacy interferes significantly with collectivity in the context of lexeme semantics when deciding on certain agreement patterns. Lastly, a survey was conducted, displaying native Croatian speakers' assessment of the degree of animacy of some collective nouns. A corpus analysis of a set of collective nouns and their respective agreement patterns in Croatian, Bulgarian and Slovenian languages is also included.

KEYWORDS: *cognitive linguistics, South Slavic languages, collective nouns, animacy, agreement pattern*

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. ZBIRNE IMENICE U GRAMATIKAMA JUŽNOSLAVENSKIH JEZIKA	3
3. KOGNITIVNOLINGVISTIČKI PRISTUP VRSTAMA RIJEČI	11
3.1 KOGNITIVNOLINGVISTIČKI PRISTUP ZBIRNIM IMENICAMA	13
4. SEMANTIČKA KATEGORIJA <i>ŽIVOSTI</i> S KOGNITIVNOLINGVISTIČKOG STAJALIŠTA	17
5. SROČNOST ZBIRNIH IMENICA	19
6. KATEGORIZACIJA ZBIRNIH IMENICA S OZNAKOM <i>ŽIVOSTI</i> U HRVATSKOM JEZIKU U USPOREDBI S DRUGIM JUŽNOSLAVENSKIM JEZICIMA	24
7. ANKETNO ISTRAŽIVANJE	30
8. KORPUSNO ISTRAŽIVANJE	34
8.1. KORPUSNO ISTRAŽIVANJE NA HRVATSKIM TEKSTOVIMA	35
8.2 KORPUSNO ISTRAŽIVANJE NA BUGARSKIM TEKSTOVIMA	46
8.3. KORPUSNO ISTRAŽIVANJE NA SLOVENSKIM TEKSTOVIMA	48
9. ZAKLJUČCI	50
10. LITERATURA	52
11. PRIVITAK	55
11.1 Korpus iz eksperimentalnog istraživanja	55
11.2 Rezultati eksperimentalne procjene živosti	56

1. UVOD

U ovome radu provodi se usporedna analiza kolektivnih imenica u južnoslavenskim jezicima koristeći se teorijsko-metodološkim okvirom kognitivne lingvistike. Uočeno je da kod izvornih govornika hrvatskog jezika često dolazi do kolebanja pri slaganju glagola ili pridjeva s kolektivnom imenicom, čiji je morfološki oblik, uglavnom, jedninski, a semantički sadržaj množinski te govornici katkada posežu za glagolom, odnosno pridjevom, u množini, a katkada u jednini. Pokušat će se objasniti njihova unutarnja motivacija i konceptualizacija semantičkog sadržaja kolektivne imenice koji određuju odabir množinskog, odnosno jedninskog slaganja. Usporedno će se provesti korpusna analiza na odabranim kolektivnim imenicama u bugarskom i slovenskom jeziku kako bi se pokušalo utvrditi dolazi li do takvog kolebanja kod izvornih govornika tih jezika.

Polazi se od opisa zbirnih imenica i njihova odnosa prema kolektivnim u južnoslavenskim jezicima. Razmatraju se podjele po skupinama zbirnih imenica prema njihovim morfološko-deklinacijskim te leksičkim svojstvima. Donosi se kratak pregled teorijskih postavki o zbirnim imenicama u odabranim gramatikama južnoslavenskim jezika. Nakon kratkog uvoda u vrste riječi u teorijskom okviru kognitivne lingvistike, predstaviti će se zbirne imenice s kognitivno lingvističkog stajališta. Pristup će se temeljiti na Langackerovoj kognitivnoj gramatici te na *Kognitivnoj gramatici hrvatskoga jezika* (Belaj i Tanacković Falater 2014). Predstaviti će se tipovi kvantifikacije u jeziku te kriteriji prema kojima razumijemo brojivost u odnosu na nebrojivost.

U drugome dijelu rada govorit će o kategoriji živosti, a posebno će se obratiti pozornost na hijerarhiju živosti te načine njena ostvarivanja na skupu kolektivnih imenica. Taj će dio poslužiti kao polazište za analizu predikatnih sročnosnih obrazaca koje kolektivne imenice sa živim referentima ostvaruju u jeziku, s posebnim osvrtom na rubne slučajeve, odnosno one kod kojih dolazi do kolebanja pri izboru predikatnog sročnosnog obrasca.

Za potrebe ovoga rada odlučeno je da će unutar kategorije zbirnih imenica izdvojiti kolektivne imenice kao podskup zbirnih imenica s oznakom živosti. Dakle, u ovome radu, zbirnim imenicama smatraju se sve imenice koje označavaju skup (*lišće, snoplje, puk, stoka*), a kolektivnim imenicama one koje uz to imaju i oznaku živosti (*puk, stoka*). Pri kategorizaciji zbirnih imenica u

južnoslavenskim jezicima pozvat će se i na teoriju prototipa kao jednu od temeljnih postavka kognitivne lingvistike prilikom odvijanja kognitivno-konceptualnog procesa jezične kategorizacije.

Na kraju će se prikazati rezultati dobiveni istraživanjem na ispitanicima, rezultati korpusnog istraživanja dovest će u vezu sa stupanjem živosti imenica s kolektivnim referentima putem analize predikatne sročnosti s kolektivnom imenicom kao kontrolorom iskaza. Analiza tih rezultata poslužit će u vezi s istraživanjem koje se zasniva na intuitivnoj procjeni, izvornih govornika jezika, stupnja živosti referenata određenih kolektivnih imenica. Rezultati iz dvaju istraživanja dovest će se u vezu te će na njihovu temelju pokušati postaviti hijerarhija živosti unutar skupa kolektivnih imenica te hijerarhija odabira sročnosnog obrasca.

2. ZBIRNE IMENICE U GRAMATIKAMA JUŽNOSLAVENSKIH JEZIKA

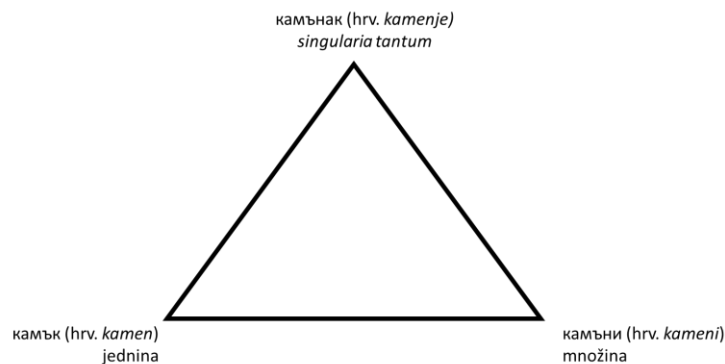
U tradicionalnim se gramatikama opisu zbirnih imenica uglavnom pristupa sa strukturalističkog stajališta i ne posvećuje im se previše prostora, uglavnom se zadržavajući na tipičnim slučajevima bez spominjanja kolebanja pri odabiru sročnosnog obrasca. U gramatikama hrvatskoga jezika koristi se izraz zbirne imenice, stoga će se i u ovome dijelu rada koristiti taj termin, a u kasnijim poglavljima uvest će se ranije navedeno razlikovanje podskupa kolektivnih imenica unutar skupa zbirnih imenica.

Među gramatikama hrvatskoga jezika izdvajamo *Gramatiku hrvatskoga jezika: Priručnik za osnovno jezično obrazovanje* (Težak i Babić 2009.) koji navode sljedeću definiciju: *zbirna imenica je ime za skup istovrsnih bića ili predmeta koji se uzimaju kao jedna cjelina: granje, djeca, lišće, momčad, cvijeće, drveće, grožđe, trnje, telad, ždrebad, braća, smeće itd. (...) gramatički su jednina, iako označavaju mnoštvo, pa se i mijenjaju kao imenice u jednini muškog (narod – naroda – narodu), ženskog (djeca – djece – djeci) ili srednjeg roda (cvijeće – cvijeća – cvijeću)* (2009: 98). S druge strane, Silić i Pranjković (2007) se zbirnim imenicama ne bave kao zasebnom kategorijom, već njihovu sklonidbu promatraju zajedno sa sklonidbom svih drugih imenica muškog, ženskog, odnosno srednjeg roda – dakle sklonidbu zbirne imenice *momčad* navode u poglavlju o sklonidbi imenica ženskog roda, sklonidbu imenice *narod* u poglavlju o sklonidbi imenica muškog roda, itd. Slaganjem zbirnih imenica s predikatom bave se marginalno, ni ne spominjući da se radi o zbirnim imenicama, već ih svrstavaju pod *riječi bez roda* (2007: 295) zajedno s priložima ili uzvicima koji se mogu naći u ulozi subjekta te navode: *Kad u službi subjekta dolaze riječi koje nisu promjenjive po rodu, a u predikatu složeni glagolski oblici kojima je svojstven rod, ti oblici imaju oznaku srednjeg roda, npr. Mnogo ljudi je došlo.* (Silić i Pranjković 2007: 295) Nadalje, u sljedećem potpoglavlju, naslovljenom „Subjekt i riječi bez broja“ (isto) autori navode:

*Množinska sročnost ne dolazi u obzir ni onda kada je značenjski izvjesno da je riječ o većem broju predmeta označenih riječju ili riječima koje dolaze u službi subjekta. Tako npr. ne dolazi u obzir *Mnogo ljudi **su došli** iako na značenje množine upućuje i prilog mnogo i oblik genitiva množine ljudi (isto).*

U trima analiziranim gramatikama bugarskoga jezika zbirne se imenice podudarno jednostavno definiraju. Npr. Pašov u *Българска граматика*¹ navodi: *Има и една група съществителни събирателни, които означават множества от еднородни предмети, представени като една цялост (...)* Те също нямат поначало форми за мн. ч.² (2005: 62). Autor, dakle, navodi da zbirne imenice u bugarskom jeziku načelno nemaju oblik za množinu, ali ne izdvajaju zbirne imenice koje mogu tvoriti množinski oblik. Definicija u *Граматика на българския език*³ Mladenova i Popvasilijeva iz 2012. sadržajno je podudarna pa je nećemo navoditi, dok gramatika *Съвременен български език*⁴ Војадџијева, Кучарова i Пенчева (1999: 322-323), osim što ne govori o mnoštvu, isključivo, *predmeta* kao što je slučaj s prethodne dvije gramatike, već o *pojavama* (bg. *явления*), u potpoglavlju o nebrojivim imenicama spominje i imenice *singularia tantum*. Podjelu s obzirom na leksičko-semantička i gramatička svojstva zbirnih imenica u bugarskom donosi Petrov (2014.) koji se poziva i na trokut ili trijadu ruskog lingvиста Reformatorskog (bg. *триъгълникът на А. А. Реформаторски*) na čijem se gornjem kutu nalazi zbirna imenica na vrhu iz kojeg se pružaju dvije stranice prema podnožju u čijim su kutovima jedninski i množinski oblik imenice koja ima isti korijen kao i zbirna imenica.

Slika 1. TROKUT A. REFORMATORSKOG

¹ Bugarska gramatika (prev. a.)

² *Postoji i grupa zbirnih imenica koje označavaju mnoštvo istovrsnih predmeta koji se predstavljaju kao jedna cjelina (...)* One u načelu nemaju množinski oblik. (prev. a.)

³ Gramatika bugarskoga jezika (prev. a.)

⁴ Suvremeni bugarski jezik (prev. a.)

Zbirne imenice koje zadovoljavaju taj trokut, prema Petrovu (2015: 40-43), prototipne su ili suštinske zbirne imenice u bugarskom jeziku (bg. *прототипични или същински събирателни съществителни имена*). Osim prototipnih, postoje i neprototipne ili periferne zbirne imenice (bg. *периферни или несъщински събирателни имена*) koje se češće nazivaju *имена на съвкупности* (hr. *skupne imenice*). Prototipne zbirne imenice u bugarskom jeziku imaju defektivnu brojnu paradigmu, odnosno ne mogu tvoriti množinu, a imaju jednak korijen kao i brojiva imenica iz koje su izvedene i odgovaraju trokutu Reformatorskog (Petrov 2015: 40-43), dijele se na 3 glavne skupine i nekoliko podskupina, te postoji nekoliko produktivnih sufiksa kojima se tvore. Puna tablica donosi se u nastavku:

Tablica 1. Prototipne zbirne imenice u bugarskom jeziku (prema Petrov 2015: 262-264)⁵
(bg. *прототипични или същински събирателни съществителни имена*)

1. OSOBE (bg. лица)	
-ство / -ество	братство (hr. <i>bratstvo</i>), студентство (hr. <i>studenti</i>), човечество (hr. <i>čovječanstvo</i>)
-крация	аристокрация (hr. <i>aristokracija</i>), бюрокрация (hr. <i>birokracija</i>), плутокрация (hr. <i>plutokracija</i>)
-ция	администрация (hr. <i>administracija</i>), емиграция (hr. <i>emigracija</i>), конкуренция (hr. <i>konkurencija</i>)
-ия	жандармерия (hr. <i>žandarmerija</i>), олигархия (hr. <i>oligarhija</i>), сиромашия (hr. <i>sirotinja</i>)
-ат/ -тет	инспекторат (hr. <i>inspektorat</i>), електорат (hr. <i>biračko tijelo</i>), секретариат (hr. <i>tajništvo</i>)
-ура	адвокатура (hr. <i>odvjetništvo</i>), доцентура (hr. <i>docenti</i>), магистратура (hr. <i>sudstvo</i>)
-(и)е	господарие (hr. <i>vlastela</i>), робие (hr. <i>roblje</i>), госте (hr. <i>gosti</i>)
-ина	дружина (hr. <i>družba, družina</i>)

⁵ Ponuđeni prijevodi nisu nužno apsolutni ekvivalenti (ako takvo što uopće postoji), već su odabrani značenjski podudarne imenice na kojima je bilo moguće istražiti uvijete slaganja.

-ица	конница (hr. <i>konjica</i>)
-нум	колегиум (hr. <i>nastavno osoblje</i>)
-аж	персонаж (hr. <i>likovi u književnom/umjerničkom djelu</i>)
-(т)ела	клиентела (hr. <i>klientela</i>)
-оляк	курволяк (hr. <i>kurvinjak</i>), циганак (hr. <i>ciganluk</i>)
-ор	голотор, <i>razg.</i> (hr. <i>sirotinja</i>)
-иат	пролетариат (hr. <i>proletarijat</i>), професорат (hr. <i>profesorski kadar</i>)
-аш	сиромаш (hr. <i>sirotinja</i>)
2. ВИЛЈКЕ (bg. <i>растения</i>)	
-ак	къпинак (hr. <i>kupinjak</i>), гъбак (hr. <i>gljivarnik</i>), ягодак (hr. <i>jagodinjak</i>)
-е	листе (hr. <i>lišće</i>), лозе (hr. <i>loza</i>), търне (hr. <i>trnje</i>)
-ина	дървесина (hr. <i>drvo (materijal)</i>),
-алак/ -оляк	храсталак (hr. <i>hrastinjak</i>),
-ар	върхар (hr. <i>plodovi koji su ostali nepobrani jer su nedosežni na vrhu drveta</i>),
-а	слама (hr. <i>slama</i>), шума (hr. <i>šuma</i>)
-ище	коренище (hr. <i>korijenje</i>)
-аж	къпинаж (hr. <i>sadnica kupina</i>)
-ор	плевор (hr. <i>korov</i>), сламор (hr. <i>puno slame ili mjesto na kojem se slama čuva</i>)
-аш	букаш, <i>reg.</i> (hr. <i>šuma bukve</i>)
3. PREDMETI (bg. <i>предмети</i>)	
-аж	волтаж (hr. <i>voltaža</i>), километраж (hr. <i>kilometraža</i>)
-ия	бижутерия (hr. <i>bižuterija</i>), железария (hr. <i>željezarija</i>)

-ика	антисептика (hr. <i>antiseptika</i>), проблематика (hr. <i>problematika</i>)
-ура	апаратура (hr. <i>aparatura</i>), мускулатура (hr. <i>muskulatura</i>)
-ак/ -як	камънак (hr. <i>kamenje</i>), камъеняк (hr. <i>kamenjar</i>)
-е	каменье (hr. <i>kamenje</i>), гробе (hr. <i>groblje</i>), грозде (hr. <i>grožde</i>)
-ина	книжнина (hr. <i>pisani spomenici</i>)
-ция	документация (hr. <i>dokumentacija</i>)
-ат	антиквариат (hr. <i>antikvarijat</i>)
-иум	инструментариум (hr. <i>instrumentarij</i>)
-лик	dial. мисирлик (hr. <i>kukuruzište</i>)

Periferne zbirne imenice ne odgovaraju trokutu, imaju punu brojnu paradigmu (iz jedninskog oblika mogu izvesti množinski), imaju različit korijen od brojive imenice koja označava jedan element iz mnoštva koje je označeno perifernom zbirnom imenicom (Petrov 2015: 40-43), dalje se dijele na podskupine:

Tablica 2. Periferne zbirne imenice u bugarskom jeziku⁶
(bg. *Периферни или несъщински събирателни имена*)

PTICE I ŽIVOTINJE (bg. <i>птици и животни</i>)	OSOBE (bg. <i>лица</i>)	BILJKE (bg. <i>растения</i>)	PREDMETI (bg. <i>предмети</i>)
ято (hr. <i>jato</i>)	генерация (hr. <i>generacija</i>)	флора (hr. <i>flora</i>)	авиация (hr. <i>avijacija</i>)
стадо (hr. <i>stado</i>)	отряд (hr. <i>odred</i>)	зеленина (hr. <i>zelenjava</i>)	азбука (hr. <i>azbuka</i>)

⁶ Ponuđeni prijevodi nisu nužno apsolutni ekvivalenti (ako takvo što uopće postoji), već su odabrani značenjski podudarne imenice na kojima je bilo moguće istražiti uvijete slaganja.

PTICE I ŽIVOTINJE (bg. <i>птици и животни</i>)	OSOBE (bg. <i>лица</i>)	BILJKE (bg. <i>растения</i>)	PREDMETI (bg. <i>предмети</i>)
глутница (hr. <i>čopor</i>)	дует (hr. <i>duet</i>)	овошия (hr. <i>voće</i>)	архив (hr. <i>arhiv</i>)
рой (hr. <i>roj</i>)	фамилия (hr. <i>obitelj</i>)	ягодак (hr. <i>jagodinjak</i>)	багаж (hr. <i>prtljaga</i>)
котило (hr. <i>leglo</i>)	персонаж (hr. <i>likovi</i> и <i>umjetničkom djelu</i>)	дъбрава (hr. <i>dubrava</i>)	библиотека (hr. <i>knjižnica</i>)
табун (hr. <i>krdo</i>)	младеж (hr. <i>mladež</i>)		зимнина (hr. <i>zimnica</i>)
добитък (hr. <i>stoka</i>)	челяд (hr. <i>čeljad</i>)		мебел (hr. <i>namještaj</i>)
гад (hr. <i>gamad</i>)	влася (hr. <i>vlasī</i>)		
фауна (hr. <i>fauna</i>)	граждани (hr. <i>građani</i>)		
биволя (hr. <i>bivoli</i>)	женоря (hr. <i>ženskadija</i>)		
дивеч (hr. <i>divljač</i>)	хора (hr. <i>ljudi</i>)		

Unutar druge skupine Petrov (2015: 40-43) razlikuje pet podskupina:

1. Prva se odnosi na imenice koje znače osobe koje su povezane nekim socijalnim, profesionalnim ili sociokulturalnim vezama⁷. Imenice iz te podskupine postoje i u jedninskome i u množinskome obliku: *ансамбъл-ансамбли (ansambl-ansambli)*, *банда-банди (banda-bande)*, *отбор-отбори (odbor-odbori)*.
2. Imenice iz druge podskupine na semantičkom se planu ne razlikuju od imenica iz prve grupe, ali na gramatičkoj razini one ne mogu tvoriti množinski oblik: *десница (desnica)*, *младеж (mladež)*, *публика (publika)*.
3. Treću podskupinu čine etnonimi koji postoje samo u množinskome obliku te imaju pejorativno značenje: *влася (Vlasi)*, *гърчоля (Grci)*, *циганя (Cigani)*. U hrvatskom jeziku ne postoje potpuno ekvivalentni prijevodi ovih etnonima, ponuđeni prijevodi su u obliku

⁷ имена за лица, които имат някаква социална, професионална или обществено-културна връзка помежду си (Petrov 2014:11).

za običnu množinu, bez oznake zbirnosti. Imenicu *cigančad*, koja ima pejorativno značenje bismo mogli smjestiti ovdje, iako ona nije potpuni ekvivalent jer u hrvatskom ona ima oznaku [+MLADO], odnosno odnosi se na djecu romskog podrijetla, dok se u bugarskom odnosi na sve, pa i odrasle, pripadnike te etničke skupine.

4. Četvrtoj podskupini pripadaju imenice koje pripadaju razgovornom stilu, koje imaju pejorativno značenje i postoje samo u množini: *граждания, докторя, журнала*. I ovim je imenicama teško pronaći točan ekvivalent. Prva imenica se odnosi na građanstvo, ali za razliku od imenice *građanstvo* u hrvatskom, u bugarskom ona, kao što je već rečeno, ima pejorativno značenje, osim toga u bugarskom postoji imenica *гражданство* (hr. *građanstvo*) neutralnog značenja. Druge dvije imenice se na hrvatski mogu prevesti samo običnom množinom (*liječnici/doktori, novinari*) bez pejorativnoga značenja. U slučaju novinara, eventualno bi odgovarala sintagma (*novinska*) *piskarala* koja opet nije zbirna, već obična množina, a i temelji se na konceptualnoj metafori.
5. Petu, posljednju, podskupinu čine imenice koje označavaju osobe koje dijele zajednički predznak: *дечурлия* (hr. *dječurlija*), *женоря* (hr. *ženskadija*), *хора* (hr. *ljudi*); i također postoje samo u množinskom obliku (Petrov 2014: 11-12). Za razliku od bugarskog, osim imenice *ljudi*, imenice iz ove podskupine postoje samo u jedninskom obliku.

U makedonskom se govori o zbirnoj množini, ne o zbirnim imenicama kao podvrsti unutar skupa imenica (Koneski 1967: 224 i Minova-Gjurkova 2000: 35). Koneski izričito naglašava da su pojmom zbirna množina u makedonskom jeziku obuhvaćene one imenice koje u drugim slavenskim jezicima predstavljaju zbirne imenice u jedninskom obliku.

Формите за збирна множина даваат информација за тоа дека множество од предмети се сфаќа целосно, со подвлекување на заедничкото во сите елементи што го прават.
(Minova-Gjurkova 2000:35)⁸

Minova-Gjurkova (2000) nastavlja navodeći morfološke nastavke za tvorbu zbirne množine; *-je, -ja i -uuta*. Pritom ističe kako se posljednja dva ponekad koriste i u tvorbi tzv.

⁸ Oblici zbirne množine daju informaciju o tome da je mnoštvo predmeta shvaćeno u cijelosti, naglašavajući ono što je zajedničko svim elementima. (prev. a.)

obične množine, kao u primjeru *namuuuma* (hr. *putovi*), *ðpeja-ðpea* (hr. *drveća-drva*); te da, dok je u makedonskom jeziku standardizirano slaganje množinskog oblika glagola sa zbirnom imenicom (npr. *Лучјемо наѓаам* (hr. *Lišće padaju*)), kod imenica na *-je* u suvremenom makedonskom jeziku nerijetko dolazi do slaganja s glagolom u jednini (npr. *Лучјемо наѓа* (hr. *Lišće pada*)), za što navodi nekoliko razloga. Od dijalektoloških, kao što je nepostojanje zbirne množine u nekim makedonskim dijalektima i mjesnim govorima, preko književno-povijesnih, kao što je na primjer često pojavljivanje zbirne imenice s glagolom u jednini u narodnoj poeziji, pa i sociolingvističkih i povijesnih, što uključuje utjecaj srpskog i hrvatskog jezika. Lunt i Friedman (2003: 81) navode samo nastavak *-je* za tvorbu množine zbirnog značenja te dodaju da neke od takvih imenica mogu tvoriti i vlastitu *drugu množinu* (2003: 81) te da se takvi oblici značenjski ne razlikuju od uobičajenih množinskih oblika.

U dvjema gramatikama srpskog jezika koje su uzete u obzir prilikom pisanja ovoga rada definicije zbirnih imenica podudaraju se u najvećoj mjeri s definicijama u gramatikama hrvatskog jezika, a u nešto manjoj, ali i dalje relevantnoj, mjeri s definicijama u bugarskim i makedonskim gramatikama. *Gramatika srpskog književnog jezika* (Stanojčić 2010) zbirnim imenicama posvećuje zaseban paragraf te navodi termin *kolektivne imenice* kao sinonim za *zbirne imenice*, terminološka je to odluka koja se, podsjećamo, u ovome radu ne primjenjuje. Stanojčić navodi da takve imenice uglavnom imaju jedninski oblik, a množinsko značenje, te označavaju *bića ili predmete iste vrste uzetih skupa, u neodređenom, neizbrojanom zbiru ili u prirodnoj cjelini* (prev. a.) (Stanojčić 2010: 120). *Normativna gramatika srpskog jezika* u izdanju Matice Srpske o zbirnim imenicama govori u poglavlju o kategoriji broja u srpskom jeziku, ne izdvajajući zbirne imenice na posebno mjesto u poglavlju. Ondje se navodi da je u slučajevima kada jedninski oblik označava skup ideja cjeline važnija od pojedinačnih elemenata te naglašava da se jedninskim oblikom općenito označavaju pojave koje se shvaćaju kao *neraščlanjena cjelina* (Piper i Klajn 2017: 57-58).

3. KOGNITIVNOLINGVISTIČKI PRISTUP VRSTAMA RIJEČI

Kognitivna lingvistika jeziku pristupa na drugačiji način u odnosu na strukturalističke pristupe tradicionalnih gramatika i teorija jezika. Razlikuje se prije svega po tome što je ona funkcionalistički pristup, odnosno u središtu njezina zanimanja nalazi se jezična uporaba u stvarnim, zabilježenim, jezičnim situacijama, stoga se njezina istraživanja uvelike oslanjaju na korpusna i eksperimentalna istraživanja gdje su ispitanici izvorni govornici nekog jezika, a cilj im je istražiti kako se jezik ostvaruje u svakodnevnom jezičnim, govornim i pisanim, situacijama. U tom smislu govorimo o *uporabno utemeljenom modelu jezičnoga opisa* (Belaj i Tanacković Faletar 2014: 49 prema Langacker 1987 i 1988). Pritom se smatra kako je puka komunikacija tek sekundarna svrha jezičnoga sustava, a konceptualizacija stvarnosti u govornikovo (pod)svijesti, uvjetovana općim kognitivnim procesima koji su specifični ljudskome rodu, njegova je primarna funkcija (Belaj i Tanacković Faletar 2014: 39-56)

Osnovni termini kognitivne lingvistike su profil, baza, domena i okvir. **Profil** nekog pojma označava samo osnovnu, istaknutu sastavnicu značenja toga pojma, bez njegove funkcije, povezanih jezičnih i izvanjezičnih znanja o tom pojmu (Belaj i Tanacković Faletar 2014: 40). S time čvrsto povezan termin je **baza** koja označava neposredan kontekst koji je nužan za potpuno razumijevanje pojma. Belaj i Tanacković Faletar (2014: 40) navode primjer *hipotenuze* čije značenje (ravna crta, najduža stranica pravokutnog trokuta, nasuprot pravoga kuta) razumijemo tek kada njezin profil smjestimo na bazu – pravokutni trokut. No, ni to, prema kognitivnim lingvistima, nije dovoljno za potpuno razumijevanje značenja. Sva ova interpretacija profila i baze određenog pojma odvija se u određenoj **domeni** tj. *u okviru šireg pozadinskog znanja* (Belaj i Tanacković Faletar 2014: 40). Interpretacija pojma *hipotenuza* odvija se na pozadini šireg znanja o matematici, odnosno geometriji, koja nam omogućava trenutnu i simultanu konceptualizaciju drugih pojmova, kao što su trokut, crta, kut, pravi kut i dr., koji su potrebni za razumijevanje i interpretaciju traženog pojma (Belaj i Tanacković Faletar 2014: 40-41). Često nam ni sama domena nije dovoljna za iscrpno shvaćanje svega što neki pojam može obuhvatiti pa naš um poseže i za **okvirima** tj. matricama domena, kao razinama nadređenima domeni. Okvire kognitivna lingvistika shvaća kao mreže različitih domena, koje se nalaze na različitim razinama i koje se

redom aktiviraju kako bi naša interpretacija obuhvatila svu ukupnost značenja određenog pojma (Belaj i Tanacković Faletar 2014: 42).

Problematici vrsta riječi kognitivna lingvistika pristupa nudeći novu podjelu, naime odstupa od tradicionalnog razlikovanja vrsta riječi s obzirom na njihove morfološke i sintaktičke karakteristike i okreće se semantici i pragmatici. Pritom se ne osporavaju morfologija i sintaksa kao važne razine jezičnoga opisa, ali primat u jezičnom opisu daje se obilježjima koja se bilježe u konkretnoj, ostvarenoj jezičnoj (komunikacijskoj) situaciji bez obzira na jezičnu normu. Drugim riječima, kognitivna lingvistika polazeći od jezične situacije pokušava evidentirati govornikovo, jezično i izvanjezično, znanje o obliku i konstrukciji koju koristi te na temelju toga izvodi zaključke o jeziku kao konceptualizacijskom sredstvu kao dijelu govornikove podsvijesti i njegova općeg kognitivnog sustava, a veliku pažnju pridaje i govornikovu enciklopedijskom znanju te općem znanju o svijetu koje se temelji na njegovu iskustvu (Belaj i Tanacković Faletar 2014: 39).

Utoliko kognitivna lingvistika, sa svog konceptualno-semantičkog gledišta, razlikuje dvije temeljne skupine, nominalne profile i relacijske profile, odnosno predikcije, koji se dalje dijele na vremenske i nevremenske relacije ili procese (Belaj i Tanacković Faletar 2014: 59). Nominalne profile razumijemo kao *omeđeno područje u nekoj domeni, odnosno simbolička struktura sa shematičnom odredbom semantičkog pola kao [STVAR]* (Belaj i Tanacković Faletar 2014: 60), stoga će u ovome radu biti riječ o imenicama kao prototipu skupa nominalnih profila, točnije o zbirnim imenicama kao njihovu podskupu sa svojim specifičnim obilježjima koja tradicionalni strukturalistički pristupi ne uspijevaju iscrpno istražiti i prikazati.

Iz preslikavanja univerzalnih, izvanjezičnih odnosa na jezik proizlazi povezanost statičnosti i konceptualne autonomnosti imenica s *opredmećivanjem*, koja je u opreci s dinamičnošću i konceptualnom zavisnošću koje su inherentne glagolima. Konceptualna autonomnost imenica posljedica je naše kognitivne sposobnosti da imeničke referente poimamo nezavisno od drugih aspekata događaja, dok je glagole nemoguće razumjeti neovisno o aktantima određenog događaja (Belaj i Tanacković Faletar 2014:60). Drugim riječima, imeničke referente poimamo samostalno, dok nam je za konceptualizaciju neke radnje, odnosno glagolskog referenta, potreban barem još jedan nezavisan koncept koji konkretizira smisao radnje. Puno značenje glagola, tj. relacijskog profila, *izgraditi* možemo shvatiti tek u odnosu s npr. *kućom*, dok nam za

konceptualizaciju referenta imenice, tj. nominalnog profila, *kuća* nisu potrebni drugi elementi. U tom je smislu *kuća* opredmećena i omeđena, a *relacijski profil* se profilira u *relaciji* s nominalnim profilom. Termin *omeđeno područje* u definiciji nominalnih profila valja shvatiti apstraktno kako bi se izbjegla ograničenja njegova prostornog podrijetla kao *skup međusobno povezanih entiteta maksimalne zbijenosti i minimalne kognitivne udaljenosti* (Langacker 2008 prema Belaj i Tanacković Faletar 2014: 61). U prvoj knjizi *Kognitivne gramatike hrvatskoga jezika* (2014) navodi se primjer dvaju entiteta (*kreda* i *kamp*) koji se razlikuju po veličini i materijalu, ali njihova maksimalna zbijenost i minimalna kognitivna udaljenost uvjetuju njihovo poimanje kao omeđenog područja u prostornoj domeni. Zbijenost je u obrnuto proporcionalnom odnosu s uložnim kognitivnim naporom pri određivanju nekog objekta kao omeđenog područja, bez obzira na veličinu objekta. Sva obilježja kompleksnog nominalnog profila holistički su nam dostupna i čine svojevrsnu cjelinu pomoću kognitivne operacije *skupnog promatranja* (Belaj i Tanacković Faletar 2014: 63).

U kasnijim poglavljima rada razmotrit će se potencijalna veza između konceptualizacije omeđenog područja putem operacije skupnog promatranja kod imenica koje za referente imaju žive kolektive s uložnim kognitivnim naporom pri određivanju stupnja živosti tih imenica pri odabiru predikatnog sročnosnog obrasca.

3.1 KOGNITIVNOLIINGVISTIČKI PRISTUP ZBIRNIM IMENICAMA

S kognitivnolingivističkog stajališta razlikujemo brojive (en. *count nouns*) i zbirne (en. *mass nouns*) imenice: *A count noun profiles a thing construed as being discretely bounded in some fashion, whereas a mass noun referent is amorphous and not inherently limited*⁹ (Langacker 2008: 131). Omeđenost (en. *bounding*) referenta neke imenice prepoznajemo na temelju nekoliko konceptualnih kriterija koji mogu djelovati i zajednički, na temelju: (1) kontrasta prema okolini (en. *contrast with surroundings*), (2) unutarnje konfiguracije (en. *internal configuration*) i (3)

⁹ Brojiva imenica profilira entitet koji je na neki način strogo omeđen, dok je referent zbirne imenice bez oblika i nije inherentno omeđen. (prev. a.)

funkcije (en. *function*) (Langacker 2008:138). Na primjer, referenti kolektivnih imenica *tim*, *momčad*, *narod* omeđeni su s obzirom na sva tri konceptualna kriterija:

1. na temelju kontrasta prema okolini: kao pripadnici i nepripadnici neke momčadi koji su često označeni drugačijom bojom dresa,
2. na temelju unutarnje konfiguracije: svaki član momčadi ima svoju poziciju, postoji unutarnja dinamika itd.,
3. i na temelju funkcije: djelovati zajedno kako bi se postiglo određeni cilj.

Uz to, pripadnici jednoga naroda razlikuju se od drugog katkada i fizičkim obilježjima, ali svakako na temelju sociokulturnih obilježja (običaji, jezik, itd.). Nadalje, članovi jednoga tima razlikuju se od ne-članova toga tima s obzirom na zajednički cilj – korporativni timovi smišljaju poslovne strategije koje će pogodovati njihovom kolektivu, imaju zajedničku politiku i dogovorenu proceduru i tijek rada koji slijede te među njima postoji unutarnja hijerarhija na čijim se temeljima ostvaruje unutarnja dinamika među članovima.

Razlikovanje brojivih od nebrojivih (gradivnih ili tvarnih) imenica u kognitivnoj gramatici počiva na temelju četiri kriterija: *omeđenost* (en. *bounding*), *homogenost* (en. *homogeneity*), *stežljivost* (en. *contractibility*) i *udvostručivanje/reduplikacija* (en. *replicability*) (Langacker 2008:139-142 i Belaj i Tanacković Faletar 2014: 64). Svaki od navedenih kriterija u nizu posljedica je prethodnog. Tako da su brojive imenice omeđene u nekoj kognitivnoj domeni (najčešće prostor ili vrijeme), a rezultat toga je njihova heterogenost, nestežljivost i mogućnost umnožavanja. Nebrojivim imenicama s druge strane nije karakteristična omeđenost, pa su one homogene, stežljive i nemoguće ih je umnožiti, a nemogućnost njihova umnožavanja rezultira negramatičnošću množinskih oblika tih imenica: **dva pijeska* (Belaj i Tanacković Faletar 2014: 64).

U jeziku postoje tri temeljna tipa kvantifikacije (Šarić 2002). To su primarna ili morfološka kvantifikacija koje se ostvaruje preko gramatičke kategorije broja (jednine, množine i u nekim jezicima dvojine), zatim kvantifikacija brojem kao vrstom riječi (*tri stola*, *pet mačaka*) te leksička kvantifikacija koja obuhvaća druge vrste riječi (*nekoliko ljudi*, *svi studenti*, *čša vode*, *zrno pijeska*). Iz takve podjele proizlazi da zbirne imenice predstavljaju leksičko-gramatički tip

kvantifikacije jer na njihovu semantičku kvalitetu upućuju i njihovo leksičko značenje i njihova gramatička (morfološko-tvorbena) svojstva (Belaj i Tanacković Faletar 2014:71).

Iz te podjele zbirnih imenica prema tipu kvantifikacije možemo istaknuti neke podtipove. S obzirom na način izražavanja zbirnosti proizlaze dva podtipa: leksički zbirne imenice (*narod, stoka, klika, namještaj, nakit* i sl.) i one koje zbirnost izražavaju posebnim tvorbenim sufikslnim morfemima (*momčad, janjad, lišće, granje, suhad* i sl.). Drugi temeljni tip odnosi se na razlikovanje zbirnih imenica koje se pojavljuju u morfološkom obliku za jedninu (*telad, djeca, vlastela, gospoda* i sl.) i one koje se pojavljuju u morfološki množinskom obliku (*ospice, kozice, svatovi, mladenci* i sl.). Nadalje, zbirne imenice možemo podijeliti i s obzirom na njihove tvorbeno-deklinacijske karakteristike. U tom skupu razlikujemo imenice ženskog roda na *-a* (rjeđe na *-b(a)*) (*djeca, braća, gospoda, vlastela, družba, svojta* i sl.), zatim imenice ženskog roda na *-ad(ø)* (rjeđe na *-adij(a), -jarij(a), -urlij(a)* i *-urdij(a)*) (*janjad, mladarija, balavurdija* i sl.) te imenice srednjeg roda na *-j(e)* i *-stv(o)* (*lišće, perje, granje, pučanstvo, građanstvo* i sl.) (Belaj/Tanacković Faletar 2014:72).

Posebnost zbirnih imenica leži u tome što one *označavaju skup istovrsnih predmeta te im se semantički pol može definirati jednostavno kao [SKUP], tj. znače množinu, ali kolektivnu, jer je konceptualno neutralizirana razlikovnost i brojivost pojedinačnih članova toga skupa, tj. konceptualiziraju se kao jedna cjelina* (Belaj/Tanacković Faletar 2014:71). Pranjković (1984:175) u tom kontekstu govori o množinskoj jednini ili jedninskoj množini jer kod takvih imenica dolazi do neutralizacije opreke po broju, ali i po rodu.

M. Peti (2001) predlaže novi pristup opisu zbirnih imenica uvođenjem zasebne oznake gramatičke kategorije broja zbirnih imenica – zbrojine. On kaže da je taj terminološki izraz prikladan za opis oblika koji nisu ni prava množina ni prava jednina nego obuhvaćaju oboje. Oslanjajući se na de Saussureovu terminologiju zbroj definira kao oblik sadržaja zbirnih imenica, kaže da je zbrojem označeno ono što je označeno zbirnom imenicom kao leksičkom jedinicom (*družina, telad, lišće, svećenstvo, mladež, studenti, svatovi, petorci, Hrvati* (narod)). Dakle, iz zbroja kao označenog, zbrojina se s gledišta kategorije broja izvodi kao njegova gramatička oznaka. Pritom ističe da je razlikovanje zbroja od skupa važno jer skup nije strukturno relevantan, a zbroj jest, skup može biti označen i običnom množinom, a zbroj ne može (Peti 2001: 209-210).

U tradicionalnim se gramatikama tvrdi da se gramatički oblik zbirnih imenica s gledišta kategorije broja ne poklapa s njihovim leksičkim oblikom, uvriježeno je mišljenje da zbirne imenice imaju oblik u jednini, dok im je sadržaj množinski. Peti (2021) drži da zbirne imenice sa semantičkog stajališta nisu u opreci prema jedninskom obliku iz kojeg su izvedene prema tradicionalnim gramatikama. Osim oznake zbrojine, novost njegove rasprave jest i uvođenje terminološkog pojma *singulativ* koji u metodologiji opisa zbirnih imenica služi za postavljanje semantički relevantne opreke između oblika sadržaja zbirne imenice i oblika koji se iz nje izvodi (singulativa). Dakle, prema Petiju, opreka nije *tele-telad* (jednina-zbirna imenica), već *telad-tele* (zbirna imenica-singulativ), pri čemu „tele“ u *tele-telad* i „tele“ u *telad-tele* nisu isti leksem, „tele“ u *telad-tele* ni nije samostalan leksem, već singulativ, odnosno termin metalingvističkoga opisa zbirnih imenica. Singulativ ne označava nešto kao jedno, kao pojedinačan cjelovit i brojiv predmet, kao što to čine jedninski oblici, nego kao jedini, kao jedinstven i cjelovit pojam koji je nebrojiv. U zbroju se, kao obliku sadržaja zbirnih imenica, ne zbraja ono što je označeno kao pojedinačan predmet, nego ono što je označeno kao cjelovit pojam (Peti 2001:229).

U bugarskoj lingvističkoj tradiciji malo je radova koji zbirnim imenicama pristupaju s kognitivnolingvističkog stajališta. Petrov (2015) pravi kategorizaciju zbirnih imenica (bg. *събирателни съществителни имена*) u bugarskom jeziku bazirajući se na teoriji prototipa E. Rosch i lingvističkoj kategorizaciji J. R. Taylora utoliko što skup zbirnih imenica u bugarskom jeziku dijeli na centar i periferiju. Ali u razradi ne posvećuje preveliku pozornost konceptualnim obilježjima koja uvjetuju kolektivnost, već podjeli zbirnih imenica pristupa s tvorbenog i tipološkog, strukturalističkog, stajališta.

4. SEMANTIČKA KATEGORIJA ŽIVOSTI S KOGNITIVNOLINGVISTIČKOG STAJALIŠTA

U semantici se kategoriju živosti promatra kao konceptualno obilježje koje entiteti imaju u izvanjezičnoj stvarnosti, a organizirana je hijerarhijski na skali: ČOVJEK > ŽIVO > NEŽIVO (Dahl 1996). Razine te hijerarhije nisu jasno odijeljene, postoje marginalni slučajevi, kao i oni koji će, ovisno o kontekstu, biti shvaćeni više ili manje živo (Dahl 2000). U nekim se jezicima, i u nekim slučajevima, to svojstvo eksplicitno izražava; bilo gramatikaliziranim fleksijskim nastavcima ili članovima, bilo markiranim poretkom riječi u rečenici. Ispreplitanje kategorije živosti s drugim značenjskim kategorijama (određenost, referencijalnost, pojedinačnost i dr.) ima utjecaja na jezična rješenja za kojima govornici posežu (Znika 2017).

Kategorija živosti u slavenskim jezicima potječe još iz praslavenskog jezika (Blagus Bartolec 2006). Janda (1996) tvrdi da je kategorija živosti samo jedno od obilježja koja se manifestiraju unutar kontinuuma SEBSTVO-DRUGOST (en. *self-other continuum*). Pri čemu sebstvo predstavlja idealizaciju koncepta „sebe“ kao *lika* u odnosu na *pozadinu* (en. *figure i ground*) i sve druge likove s kojim se uspoređuje. Na toj skali, nakon „sebe“ slijede: LJUDI SLIČNI „SEBI“ > LJUDI DRUGAČIJI OD „SEBE“ > ŽIVOTINJE > MALI, BROJIVI PREDMETI //> DRUGI, NEBROJIVI PREDMETI > DIJELOVI PREDMETA > SKUPINE I KOLEKTIVI > DIJELOVI/OBILJEŽJA PROSTORA > APSTRAKTNE IMENICE.

Prva gramatikalizacija živosti zabilježena u staroslavenskom jeziku jest genitivno-akuzativni sinkretizam u jedninskoj paradigmi nekih imenica koje označavaju ljude, i to specifično *zdrave i slobodne ljude*, a ne zahvaća one koje označavaju *bolesne, fizički hendikepirane, mlade, robove i nadnaravne entitete* (Janda 1996). Smatra se da je kategorija živosti zapravo proširena kategorija osobnosti koja je u praslavenskom jeziku bila poticaj genitivno-akuzativnom sinkretizmu kod imenica muškog roda koje su značile osobu. No, s obzirom na to da je taj sinkretizam u suvremenim slavenskim jezicima proširen i na imenice muškog roda koje ne znače nužno osobu, u suvremenoj lingvističkoj tradiciji govorimo isključivo o živosti (Blagus Bartolec 2006). O razlikovanju jezične/semantičke naspram izvanjezične/biološke/logičke kategorije živosti Znika (2004) kaže *da se ne mogu i ne smiju izjednačiti jezične i izvanjezične kategorije (...)* jer one opstoje na posve drugačiji način. Biološki nežive entitete možemo percipirati kao žive if

*they are able to provoke our empathy.*¹⁰ Njihova živost ovisi o ukupnom broju ljudskih karakteristika koje im možemo pripisati (Liang 2018).

U anglističkoj i germanističkoj literaturi živost (en. *animacy*) se najčešće promatra u tranzitivnim i ditranzitivnim konstrukcijama pri čemu korpusna istraživanja engleskog i norveškog jezika pokazuju da je u tim jezicima agens/vršitelj tranzitivne konstrukcije u najvećem broju slučajeva živi subjekt, a pacijent/trpitelj neživi objekt, također je zanimljivo da nisu zabilježene ditranzitivne konstrukcije sa živim direktnim, a neživim indirektnim objektom (Dahl 1996).

Indikatore živosti (en. *animacy cues*) možemo podijeliti na fizičke i psihološke (Liang 2017):

*Physical cues refer to the morphological concreteness and the kinetic self-propulsion of human behavior. Psychological cues refer to the cognitive and sentient capacity of the human mind, as well as the interactive and communicative application of human minds*¹¹ (Liang 2017).

Prototip živosti je čovjek, koji je u svojoj biti: agentivan (en. *agentive*), određen (en. *definite*), pojedinačan (en. *individual*), istaknut (en. *salient*) i tematski (en. *topical*) - i upravo su ta četiri primarna obilježja referentne točke na temelju kojih govornici (nesvjesno) pridaju antropomorfne karakteristike entitetima u izvanjezičnoj stvarnosti. Sekundarna su obilježja živosti kod neživih imenica: konkretnost, kinetička samopokretljivost, kognitivne sposobnosti i društvenost (Liang 2017).

U suvremenom hrvatskom jeziku postoje imenice za koje sa sigurnošću možemo tvrditi da označavaju što (biološki) neživo (*mrtvac, leš*), a koje se sklanjaju po različitim deklinacijama. Imenicu *mrtvac* sklanjamo po deklinaciji živih imenica muškog roda gdje je akuzativ jednak genitivu, dok imenicu *leš* sklanjamo po deklinaciji za neživo gdje je akuzativ jednak nominativu (*Vidim leš* naspram *Vidim mrtvaca*). Zatim imamo kolektivne imenice koje označavaju skup živih bića (*narod, puk*) koje sklanjamo po deklinaciji za neživo (*Vidim narod/puk*) te biljke koje znače biološku živost, a sklanjaju se kao neživo (*Vidim jablan/hrast/bor*) (Bartolec 2006).

¹⁰ Ako mogu izazvati empatiju (prev. a.)

¹¹ Fizički indikatori tiču se morfološke konkretnosti i kinetičke samopokretljivosti ljudskog ponašanja. Psihološki indikatori tiču se kognitivnog i osjetilnog kapaciteta ljudskog uma, ako i interaktivne i komunikativne primjene ljudskog uma. (prev. a.)

5. SROČNOST ZBIRNIH IMENICA

O kolebanju pri sročnosti zbirnih imenica s predikatnim riječima Peti (2001) kaže da uvođenjem termina zbrojina kolebanje nestaje jer se razrješava pitanje oblika predikatne riječi, odnosno, kako on tvrdi, zbirne se imenice s oznakom kategorije broja predikatnih riječi slažu i svojim unutrašnjim i svojim vanjskim oblicima. Također navodi da je u rečenicama *Tele pase* i *Telad pase* riječ o istim vanjskim morfološkim oblicima, ali različitim unutarnjim oblicima, neutralizirana je opreka po rodu i tada se oblik *pase* u prvoj rečenice pojavljuje u svom jedninskom, u drugoj u zbrojinskom obliku.

S pozicije kognitivne lingvistike, Petijeva analiza je neprihvatljiva usprkos svojoj inovativnosti s filozofskog, pa i lingvističkog stajališta. Razlog tomu je prvenstveno nerazriješenost pitanja zašto dolazi do kolebanja u sročnosti predikata sa zbirnom imenicom, iz Petijeve se analize daje zaključiti da govornici podsvjesno osjećaju neutralizaciju po broju do koje dolazi kod zbrojinskih oblika imenica, pa proizvoljno koriste čas jedan čas drugi oblik. Takvo objašnjenje nije znanstveno prihvatljivo jer *formalni aspekti jezika u najvećem su broju slučajeva određeni semantičko-pragmatičkim čimbenicima, a govornici jezične oblike ne upotrebljavaju paušalno već su snažno konceptualno motivirani* (Belaj i Tanacković Faletar 2014: 74). Upravo tu motivaciju treba utvrditi s kognitivnolingvističkog stajališta.

O sročnosti zbirnih imenica Znika (2002: 94) kaže sljedeće: *Gdje imaju jedninsku sročnost s predikatom, ondje se više osjeća jediničnost, a tamo gdje imaju množinsku sročnost, tamo se osjeća zbirnost*; što je donekle u skladu s Petijevim objašnjenjem kolebanja pri izboru sročnosnog obrasca kod imenica u zbrojini. U nastavku se donosi dosadašnja razmatranja u pogledu sročnosti zbirnih imenica u okvirima kognitivne lingvistike.

Prije svega valja uočiti da se kolebanje odnosi na oblike glagolskog pridjeva radnog i oblike imenskih riječi kao dijela predikata, a gotovo nikada na attribute, koji su uvijek u jednini, što proizlazi iz Corbettove (1979) hijerarhije sročnosti; ATRIBUCIJA > PREDIKACIJA > ODNOSNE ZAMJENICE > LIČNE ZAMJENICE (Belaj i Tanacković Faletar 2014:76). Kretanjem udesno niz hijerarhijski lanac smanjuje se mogućnost sintaktičkog sročnosnog obrasca:

Belaj i Tanacković Faletar (2014) donose pregled sročnosti zbirnih imenica prema tvorbeno-deklinacijskim podtipovima. Odnosno s obzirom na tvorbeno-deklinacijski sufiks kojim se tvore, u bugarskoj tradiciji koristi se izraz sufiks klasifikator (bg. *суфикс класификатор*) (Petrov 2015). Zbirne imenice na -a i -b(a) ostvaruju različite tipove sročnosti. *Djeca, braća i gospoda* ostvaruju semantički množinsku sročnost srednjeg roda: *Djeca su stajala; Braća su neposlušna*, a *vlastela, klika, družba* ostvaruje gramatičku jedninsku sročnost ženskog roda *Vlastela je odlučila; Družba je stigla*. Imenice tvorene sufiksom -ad(ø) mogu imati i gramatičku sročnost s predikatom u jednini ženskog roda (*Unučad je stigla. Janjad je raštrkana po livadi*) i semantičku sročnost s predikatom u množini (*Unučad su stigla. Sva janjad raštrkala su se po livadi*).

Iz toga je vidljivo da ranije navedena hijerarhija sročnosti ne može u potpunosti objasniti kolebanje pri slaganju zbirnih imenica u rodu i broju s predikatnim meta, jer, kao što je istaknuto u gore navedenim primjerima, različite zbirne imenice istoga tvorbeno-deklinacijskoga tipa ostvaruju različite tipove predikatne sročnosti. U korpusu je zabilježeno više kolebanja kod sročnosti s imenskim predikatom te s glagolskim pridjevom radnim nego kod samih glagola u predikatnoj ulozi. Zbog toga Corbett (2000) unutar hijerarhije sročnosti uspostavlja i hijerarhiju sročnosti predikatnih meta koja glasi: GLAGOL > PARTICIP > PRIDJEV > IMENICA; te funkcionira po istom principu kao i opća hijerarhija sročnosti, odnosno kretanjem udesno povećava se mogućnost semantičkog sročnosnog obrasca, npr.:

- (a) *Telad pase.* naspram **Telad pasu.*
- (b) *Telad je pasla* naspram *Telad su pasla.*
- (c) *Telad je nestašna.* naspram *Telad su nestašna.*
- (d) *Telad su potomci krava.*

Ali ni takva hijerarhija ne objašnjava potpuno sročnost zbirnih imenica. Kod zbirnih imenica koje označavaju ljudske referente, semantička sročnost ima veću frekventnost nego kod životinjskih referenata, a najmanju pak kod neživih referenata. U tom pogledu, potrebna nam je i treća hijerarhija kako bismo iscrpnije objasnili sve zabilježene fenomene, to je hijerarhija živosti. (Belaj i Tanacković Faletar 2014: 78), o kojoj je bilo govora u prethodnom poglavlju.

U hrvatskom jeziku semantička kategorija živosti nameće određene sintaktičke restrikcije, o čemu su pisale Znika (2004 i 2017), Bartolec (2006), Dobravec (2011) i Pišković (2015).

Znika (2004), naime, naglašava potrebu za razlikovanjem sintaktičkog subjekta od semantičkog agensa, pogotovo kod preoblikovanja aktivnih u pasivne konstrukcije jer one ne obuhvaćaju samo one iskaze u kojima je subjekt trpitelj radnje, nego i one u kojima je radnja usmjerena k subjektu - *Petar čita knjigu naspram Knjiga je čitana* (Znika 2004). O genitivno-akuzativnom sinkretizmu te o obrascima tvorbe posvojnih oblika govori kroz prizmu dviju kategorija živosti; jezične i izvanjezične (Znika 2017).

Bartolec (2006) navodi popis obilježja kod imenica muškog roda koje utječu na G/A sinkretizam koja su: *konotativne naravi i proizlaze iz svijesti govornikā o shvaćanju značenja neke riječi u određenoj komunikacijskoj situaciji* – antropomorfizacija, osobnost, djelatnost (aktivnost) i metonimija.

Semantičko-leksička živost jedan je od ukazivača (en. *cue*) koje slušatelji rabe kako bi otkrili uloge koje određeni oblici ispunjavaju. U tom se smislu ukazivač definira kao *bilo koja jezična obavijest koja pomaže uspostavljanju veze između oblika i uloge ili funkcije*, a mogu se naći i u natjecateljskom položaju unutar iskaza (Dobravec 2011). Ukazivači imaju svoju jakost (en. *cue strength*) koja predstavlja *govornikovo subjektivno znanje o povezanosti određenog oblika i uloge*, a ovisi o obavijesnoj vrijednosti ukazivača (en. *cue validity*).

Obavijesna vrijednost zbroj je dostupnosti ukazivača i pouzdanosti ukazivača. Dostupnost ukazivača (en. cue availability) odnosi se na stupanj vjerojatnosti pojavljivanja određenoga ukazivača. Pouzdanost ukazivača (en. cue reliability) odnosi se na stupanj vjerojatnosti da ukazivač vodi do točne interpretacije iskaza. (Dobravec 2011)

Tako će, na primjer, u prijelaznim rečenicama ukazivač *nominativ* imati veću dostupnost od ukazivača *živost* jer nije nužno da je vršitelj radnje živ, ali jest nužno da je u nominativu. Isto će tako *nominativ* imati veću pouzdanost od živosti jer će u svim iskazima označavati vršitelja radnje, a imenica koja označava nešto živo može imati drugu funkciju u rečenici (Dobravec 2011).

U hrvatskom je jeziku kategorija živosti važna i jer interferira s redom riječi kao uvjetom sročnosti (en. *agreement condition*) za izbor sročnosnog obrasca (Pišković 2015). Sročnosni obrazac (en. *agreement pattern*) je Corbettov termin koji:

(...) podrazumijeva postojanje stalne i uređene relacije između gramatema na kontrolorima i na njihovim metama. Pritom su kontrolori (engl. controllers) riječi kojima je rod inherentna i nepromjenjiva kategorija i koje pokreću i determiniraju sročnost, a mete su (en. targets) riječi kojima je rod flektivna kategorija i kojima je oblik uvjetovan sročnošću s kontrolorom. Sintaktičko okruženje u kojemu se pojavljuje sročnost (sintagma, rečenica, tekst) naziva se domenom sročnosti (en. agreement domain) (Pišković 2015).

U jezicima u kojima je moguć izbor dvaju ili više sročnosnih obrazaca dolazi do kolebanja između sintaktičke (gramatičke) i semantičke (logičke) sročnosti. Razlog kolebanju je intuitivno razlikovanje semantičke i sintaktičke živosti; pri čemu se semantička odnosi na konceptualna obilježja koja entiteti imaju u izvanjezičnome svijetu i koja nisu povezana ni s jednom gramatičkom kategorijom, dok se sintaktička živost može promatrati kao morfološki "podrod" unutar skupa imenica muškog roda. Te dvije vrste nisu međusobno uvjetovane, a sami uvjeti sročnosti mogu biti apsolutni i relativni. Prema tome, živost je relativan uvjet jer ne blokira odabir niti jednog sročnosnog obrasca, nego je samo dodatni motivator kolebanju (Pišković 2015). Ali ni ta hijerarhija nije dostatna za iscrpan opis svih nedosljednosti i kolebanja, zato Belaj i Tanacković Faletar (2014: 81) uspostavljaju i hijerarhiju empatije kojom se ukazuje na činjenicu da samu živost razumijemo s obzirom na stupanj empatije koji osjećamo prema određenim referentima u izvanjezičnoj stvarnosti: [ŽIVO ljudi (mlado/iskustveno i emocionalno blisko > odraslo/iskustveno i emotivno udaljenije) > životinje (mlado/ iskustveno blisko > odraslo/iskustveno i emotivno udaljenije) ŽIVO] > [NEŽIVO materijalni objekti > apstraktni objekti NEŽIVO] (Belaj/Tanacković Faletar 2014: 81).

Empatijski kriterij aktivira se pri odabiru sročnosnog obrasca kod svih tvorbno-deklinacijskih podtipova zbirnih imenica. Imenice *djeca*, *braća* i *gospoda* ostvaruju množinsku sročnost, dok imenice *vlastela*, *klika* i *družba* ostvaruju jedninsku sročnost iako sve pripadaju istom tvorbno-deklinacijskome tipu. Razlog tomu leži u tome što je *vlastela* zastario koncept koji

više nije dio iskustvene stvarnosti prosječnog govornika, *klika* i *družba* se također nalaze nisko na ljestvici emocionalne bliskosti, za razliku od imenica *djeca*, *braća* i *gospoda*, pri tom *djeca* svakako imaju oznaku [+MLADO], a *braća* je mogu imati (Belaj i Tanacković Faletar 2014: 82). Kod imenica na -ad koje označavaju životinjsko mlado (*janjad*, *telad*, *prasad*, *štenad*) autori ističu da se ovdje radi o kulturno obilježenoj jedninskoj sročnosti što se najbolje vidi u opoziciji s običnom množinom. Nešto veću množinsku sročnost imenica *unučad* i *cigančad* autori objašnjavaju njihovim obilježjem [+LJUDSKO] [+MLADO]. Fluidnost empatijskog kriterija vidljiv je, između ostalog, i kod imenica *nedonoščad*, *novorođenčad*, *dojenčad* koje sve imaju oznake [+LJUDSKO] [+MLADO], a ipak pokazuju razlike u sročnosti. Pejorativnost imenice *nedonoščad* poništava emocionalnu i iskustvenu bliskost i tako, prema empatijskom kriteriju, smanjuje živost i rezultira u nešto češćem ostvarivanju jedninske sročnosti (Belaj i Tanacković Faletar 2014: 83). Pejorativno značenje na isti način djeluje i kod imenica *dječurlija*, *balavurdija*, *studentarija*, *mlačarija*, *ženskadija* (Belaj i Tanacković Faletar 2014:81).

U radu *Utjecaj uvjeta sročnosti na izbor sročnosnih obrazaca*, Pišković na odabranom korpusu nekanonskih kontrolora hrvatskoga jezika (imenice kolebljiva roda, višečlani kontrolori te kontrolori sastavljeni od količinske riječi i imenice u genitivu) provjerava dvije Corbettove tvrdnje:

1. ako kontrolor označava što živo, veća je vjerojatnost da će se izabrati semantički sročnosni obrazac (tj. ako kontrolor označava što neživo, vjerojatnije je da će se izabrati sintaktički sročnosni obrazac);

2. ako kontrolor prethodi svojoj meti, veća je vjerojatnost da će se izabrati semantički sročnosni obrazac (tj. ako kontrolor dolazi iza svoje mete, vjerojatnije je da će se izabrati sintaktički sročnosni obrazac).

Obje su tvrdnje potvrđene istraživanjem korpusa, kao i pretpostavka da semantička živost ne interferira samo s redom riječi u rečenici, nego i sa samom hijerarhijom sročnosti koja se pokazuje kao moćniji kriterij od udaljenosti mete od kontrolora (Pišković 2015).

6. KATEGORIZACIJA ZBIRNIH IMENICA S OZNAKOM ŽIVOSTI U HRVATSKOM JEZIKU U USPOREDBI S DRUGIM JUŽNOSLAVENSKIM JEZICIMA

Iz pregleda literature o zbirnim imenicama u južnoslavenskim jezicima možemo izdvojiti tri glavne skupine zbirnih imenica s oznakom živosti s obzirom na njihova semantička svojstva. Unutar tih triju skupina, zbirno, odnosno zbrojno, značenje tih imenica može biti sadržano u korijenu tih imenica (hr. *čopor, stado, tim, stoka, narod* / bg. *гълтница, стадо, екип, добитък, народ* / mk. *гълтница, стадо, добиток, народ*) ili može biti rezultat dodavanja posebnog tvorbeno-sufiksalnog morfema (hr. *družba, dječurlija, građanstvo* / bg. *дружина, дечурлига, граѓданство*, / mk. *дружина, дечурлаана, граѓанство*). Leksički zbirne imenice u tablicama 1. i 2. označene su zvjezdicom (*), a tvorbeno-deklinacijski tipovi znakom plus (+). Osnovna je razlika između leksički zbirnih imenica i tvorbeno-deklinacijskih podtipova, kao što su već istaknuli i Belaj i Tanacković, Petrov i mnogi drugi autori, što leksički zbirne tvore neutralnu, neobilježenu množinu, dok tvorbeno-deklinacijski podtipovi prototipno ne mogu tvoriti vlastitu neutralnu množinu. Među njima, međutim, postoje neke koje imaju množinski oblik koji je stilski ili regionalno obilježen ili je moguća tvorba množinskog oblika zbog semantičkog pomaka kojim se zbirna imenica udaljila od značenja jedninskog oblika iz koje je, prema trokutu Reformatorskog, izvedena – npr. zbirna imenica *momčad* više nema semantičku poveznicu s imenicom *momak-momci* iz koje je tvorbeno izvedena, kao ni zbirna imenica *svatovi* koja je izvedena iz imenice *svat*.

Prototipni predstavnici prve skupine imenice su koje označavaju kolektiv, skupinu od dvaju ili više pojedinačnih živih elemenata među kojima su razlike neutralizirane, koji imaju zajednički cilj ili svrhu i koji u određenom trenutku ili na određenom mjestu obnašaju zajedničku funkciju (npr. *tim, momčad*), ili se svojom unutarnjom konfiguracijom vidno razlikuju od nečlanova toga skupa (npr. *narod, dječurlija*) Imaju visok stupanj omeđenosti – odvojeno ih se ne može pojmiti. Valja napomenuti da se ne moraju svi ovi kriteriji moći primijeniti na svaku imenicu, dovoljno je nekoliko.

Tablica 3. Prototipne kolektivne imenice¹²

HRVATSKI	BUGARSKI	MAKEDONSKI	SLOVENSKI
balavurdija +	дечор		mularija
čeljad +	челяд		
čopor *	глутница	глутница	čreda
delegacija +	делегација	делегација	delegacija
dječurlija +	дечурлига	дечурлаана	
dojenčad +	кърмачиня		
družba +	дружина	дружина	družba
gamad +	гад		golazen
gospoda +			gospoda
građanstvo +	гражданство	граѓанство	
janjad +			jagnjed
jato * (ptica)	ято / орляк		jata
jato * (riba)	пасаж		jata
kler *	клир		kler
krdo *	чарда / черда	стадо	krdelo
mlačarija +	момчетия	момчетија	mladina
momčad +	екип	тим, екипа	moštvo
muškadija +	мъжоря		

¹² Ponudeni prijevodi nisu nužno apsolutni ekvivalenti (ako takvo što uopće postoji), već su odabrani značenjski podudarne imenice na kojima je bilo moguće istražiti uvijete slaganja.

HRVATSKI	BUGARSKI	MAKEDONSKI	SLOVENSKI
narod *	народ	народ	narod
nedonoščad +			
novorođenčad +			
omladina +	омладина		mladina
pučanstvo +		жителство	
puk *		жителство	polk
roj *	рой /орляк		roj
sirotinja +	сиротия		
stado *	стадо	стадо	čreda
stado * (konja)	табун / хергеле		čreda
stoka *	добитък	добиток	živina
studentarija +			študentje
svita *	свита / антураж		spremstvo
svojta +	домочадие		
štenad +			
telad +			
tim *	тим	тим	tim
unučad +			vnučad (arh.)
vlastela +	господар(и)e	господарство	
ženskadija +	женоря		
i dr.			

Ovu skupini čini nemal broj imenica nastalih dodavanjem posebnog tvorbeno-deklinacijskog sufiksa (sufiksa klasifikatora), tih sufikasa i je nekoliko i ranije su već spomenuti i opisani (v. poglavlje 2.) te većina ih priječi tvorbu množinskog oblika. Jedina kolektivna imenica koja je dobivena tvorbom riječi, dodavanjem sufiksa klasifikatora, a koja može tvoriti neutralnu množinu je imenica *momčad*, koja je, kao što je već rečeno, izgubila vezu s jedninskim oblikom *momak* iz kojeg je izvedena.

Drugoj velikoj skupini pripadaju imenice koju su značenje kolektiva stekle metonimijskim prijenosom značenja. Njihovo je izvorno značenje fizičkog mjesta ili mjesta u hijerarhiji neke poslovne, javne ili privatne strukture.

Tablica 4. Kolektivne imenice koje značenje zbirnosti dobivaju metonimijskim prijenosom¹³

HRVATSKI	BUGARSKI	MAKEDONSKI	SLOVENSKI
dekanat +	деканат	деканат	dekanat
kapetanija +		капетанија	kapitanstvo
leglo *	котило		leglo
mravinjak +	мравуняк		mravljišče
odsjek *	департамент	оддел	oddelek
parlament *	парламент	парламент	parlament
razred *	отделение/клас	отделение/разред	razred
sabor *	събрание	собрание	(državni) zbor / skupščina
sindikat +	синдикат	синдикат	sindikat
stožer *	щаб	штаб	štab

¹³ Ponuđeni prijevodi nisu nužno apsolutni ekvivalenti (ako takvo što uopće postoji), već su odabrani značenjski podudarne imenice na kojima je bilo moguće istražiti uvijete slaganja.

HRVATSKI	BUGARSKI	MAKEDONSKI	SLOVENSKI
stranka *	партия	партија	stranka
sud *	магистратура	суд	sodišče
zbor *	хор /събор	хор / собир	zbor
i dr.			

Ovdje valja ukazati na razliku u konceptualizaciji kolektivnosti imenice delegacija u odnosu na imenicu kapetanija zbog koje su u one svrstane u različite skupine, prva u kolektivne imenice, druga u metonimijske, a nastale su dodavanjem, čini se, istog tvorbenog sufiksa. Poslužimo li se i mi trokutom Reformatorskog, delegacija će se nalaziti na vrhu, a na krajevima hipotenuze bit će delegat i delegati; drugim riječima, delegacija jest skupina delegata. Ali kapetanija nije skupina kapetana, ona ne zadovoljava taj trokut. Kapetanija je ured kapetana, a metonimijski se može pojmiti kao kolektiv zaposlenika ureda kapetana.

Posljednju, treću skupinu čine zbirne imenice u množini; one kojima je, prema Petijevoj (2001) terminologiji, oznaka sadržaja zbroj te koje kao takve nemaju jedninski oblik, već samo singulativ kao termin metajezičnoga opisa, a ne samostalan leksem.

Tablica 5. Kolektivne imenice u morfološki množinskom obliku¹⁴

HRVATSKI	BUGARSKI	MAKEDONSKI	SLOVENSKI
braća +	братя	браќа	bratje
Hrvati +	Хървати	Хрвати	Hrvatje
mladenci +	младоженци	младоженци	
petorci +			peterčki

¹⁴ Ponudeni prijevodi nisu nužno apsolutni ekvivalenti (ako takvo što uopće postoji), već su odabrani značenjski podudarne imenice na kojima je bilo moguće istražiti uvijete slaganja.

HRVATSKI	BUGARSKI	MAKEDONSKI	SLOVENSKI
svatovi + starci (<i>razg.</i>) + trojci + i dr.	сватове	сватови	svatje trojčki

U ovome dijelu valja prokomentirati lekseme *braća* i *starci* kao pripadnike ove skupine. Oni se nalaze ovdje jer to nisu leksemi koji su opreci s *brat* (jd.) i *starac* (jd.) U ovome slučaju, *braća* i *starci* imenice su kojima je zbroj oznaka sadržaja te je opreka po broju i po rodu neutralizirana. *Starci* u ovome značenju, u razgovornom stilu, obuhvaća i oca i majku, te nema jedninski oblik kao realan leksem, već samo singulativ bez oznake roda. Na isti način, *braća*, ovdje obuhvaća svu djecu istih roditelja bez obzira na rod. Isto kao što *mladenci*, *trojci* ili *petorci* ne mogu bez jednog člana kolektiva, niti se ijedan član zasebno može smatrati dijelom kolektiva ako se ostali, kontekstualno ili situacijski, ne uzmu u obzir – konceptualiziraju, tako ni *starci* ili *braća* u gore navedenim značenjima imaju konceptualizacijski, a time i značenjski, potencijal samo kao kolektiv.

7. ANKETNO ISTRAŽIVANJE

Preliminarno istraživanje provedeno je putem online upitnika u siječnju 2021. godine. Na odabranim primjerima zbirnih imenica s obilježjem živosti od ispitanika se tražila procjena njihove živosti. Stupanj živosti određivao se na Likertovoj skali od 0 do 5, pri čemu je 0 označavala neživost, a 5 potpunu živost.

Iako je nasumično odabranih primjera bilo tek 10 te je nereprezentativna zastupljenost svih skupina zbirnih imenica s oznakom živosti onemogućila iznošenje konačnih zaključaka, na temelju tog istraživanja oformljena je hipoteza eksperimentalnog istraživanja koje slijedi, kao i svrha ovoga rada. Rezultati toga istraživanja pokazali su određene opće pravilnosti u distribuciji kolektivnih imenica na spektru živosti. Jedan od njih je da se stupanj živosti na sljedećoj skali: METONIMIJE < KOLEKTIVNE IMENICE < ZBIRNE IMENICE U MNOŽINI povećava s lijeva na desno. U tom korpusu tvorbeno-deklinacijski podtipova nisu bili ravnomjerno zastupljeni pa u ovoj fazi nije bilo moguće izvući dalji zaključak.

Za istraživanje koje je provedeno u svrhu pisanja ovoga rada u travnju 2022. godine putem Google obrasca, analizirano je 25 zbirnih imenica s oznakom živosti koje uključuju sve njihove podtipove. Od ispitanika je zatraženo da procjene stupanj živosti određenih imenica na Likertovoj skali od 0 do 5, a njihov se popis nalazi u dodatku ovoga rada. Odlučeno je ispitanicima ponuditi šestostupanjsku skalu koja počinje nulom kako bi bilo potpuno jasno da nula označava potpunu neživost te radi obvezivanja ispitanika da se odluče smatraju li primjerima više ili manje živima bez mogućnosti odabira srednje vrijednosti. U istraživanju sudjelovalo je 25 ispitanika, mahom studenata, a tablični prikaz rezultata nalazi se u dodatku ovoga rada (v. poglavlje 11.2 Rezultati eksperimentalne procjene živosti). Među zbirne imenice koje su predmet ovog istraživanja ubačeni su i kontrolori metode (*brijeg, kuća, knjiga, automobil i kaput* kao predstavnici biološki neživih imenica te *mačka, supruga, unuk, krava i jablan* kao predstavnici biološki živih imenica). Ti kontrolori služe provjeri metode eksperimentalnog istraživanja kojim se provjerava jesu li ispitanici ispravno shvatili uputu zadatka. Iako su leksemi *brijeg, kuća* i *knjiga* zapravo bili kontrolori metode, te bi se s obzirom na uputu očekivalo da će biti određeni nulom (potpuno neživo), njihov stupanj živosti procijenjen je kao nizak, ali ne kao 0, već kao 1, što ih razdvaja od

leksema *automobil* i *kaput* koji su u istraživanje s naše strane dodani iz istog razloga – kontrola metode. To ipak ne obezvrjeđuje istraživanje jer samo dokazuje stupnjevanost koncepta živosti i kod neživih imenica (Janda 1996, Liang 2018).

Rezultati ovog istraživanja potvrđuju hijerarhiju živosti kolektivnih imenica koja je dobivena u preliminarnom istraživanju; METONIMIJE < KOLEKTIVNE IMENICE < ZBIRNE IMENICE U MNOŽINI. S tom razlikom da zbirne imenice u množini ostaju pri vrhu hijerarhije, ali više ne na samom vrhu, mali broj kolektivnih imenica procijenjen je kao življi od zbirnih imenica u množini.

Imenice koje su značenje kolektiva stekle metonimijskim prijenosom rasporedile su se nešto niže na hijerarhiji živosti u odnosu na zbirne imenice jer njihovo izvorno značenje interferira sa stečenim te kod ispitanika, uslijed nedostatka konteksta, dolazi do kolebanja prilikom određivanja stupnja živosti. Unutar tog skupa, između leksičkog i tvorbno-deklinacijskih podtipova nisu zamijećene razlike. Razlog tomu leži i u činjenici da se sufiksacija dogodila prije metonimijskog prijenosa značenja te stoga sve imenice iz ove skupine pripadaju leksičkom podtipu.

Također očekivano, imenice kojima je morfološki oblik množinski, a oznaka sadržaja zbroj, nalaze se na vrhu hijerarhije jer, iako je prihvaćeno Petijevo objašnjenje da govornici intuitivno osjećaju zbrojnost kao oznaku sadržaja, neutralizirajući individualnost među pojedinačnim članovima zbroja, individualizacija pojedinačnih članova zbroja sadržana je u njihovom morfološkom obliku.

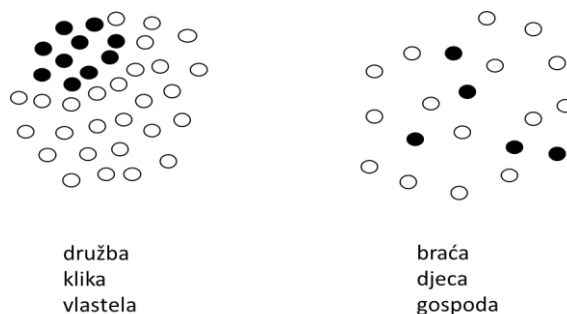
Prave kolektivne imenice nalaze se pri vrhu hijerarhije, njihov stupanj živosti u prosjeku je procijenjen kao zanemarivo niži u odnosu na imenice čiji je morfološki oblik množinski te nisu zamijećene razlike s obzirom na njihova tvorbno-deklinacijska svojstva. Tim razlikama, ako one postoje, posvetit će se pozornost u korpusnom istraživanju (v. poglavlje 11.2 Rezultati eksperimentalne procjene živosti).

U ovome dijelu istraživanja važno je istaknuti nekoliko pojedinosti koje su u skladu s teorijskim postavkama ili pak od njih odstupaju. Na početku želi se istaknuti da su se tzv. fileri, odnosno kontrolori, za koje su uzete prototipno žive (*mačka, supruga, unuk, krava* i *jablan*) te prototipno nežive imenice (*automobil, kuća, knjiga, brijeg* i *kaput*) našli na očekivanim razinama.

Jedini primjer koji iskače je *jablan* koji je dobio prosječnu ocjenu 3,25. Iako s time nismo računali prilikom slaganja upitnika, očekivano je da se ime biljke nalazi niže na hijerarhiji živosti od imena životinja ili ljudi jer ne zadovoljava sve Liangove (2018) indikatore živosti – *jablan* nije kinetički samopokretljiv, kognitivno sposoban ni društven.

Zanimljivo je uočiti da unutar skupa zbirnih imenica sa značenjem kolektiva *gospoda* i *vlastela*, koje pritom pripadaju i istom tvorbena-deklinacijskom podtipu, našle udaljene na hijerarhiji živosti. Stupanj živosti imenice *vlastela* ocijenjen je kao znatno niži (2,88) u odnosu na stupanj živosti imenice *gospoda* (4,54). Razlog tomu je zastarjelost imenice *vlastela*, odnosno nepostojanje samog koncepta vlastele u današnjem društvu; o tomu govore i Belaj, a povezano je i s Liangovom hijerarhijom živosti neživih imenica – nežive imenice govornici mogu percipirati kao žive ako su sposobni izazvati neku vrstu empatije kod govornika. Pa iako oba leksema zadovoljavaju i primarna i sekundarna obilježja živosti koje je definirao Liang (2017), a ovdje su navedeni u 4. poglavlju, empatija prema vlasteli u današnjem društvu ne postoji, to je zastarjeli koncept koji upućuje na društveni ustroj koji više ne postoji i kao takav kod suvremenih govornika ne izaziva nikakvu emotivnu reakciju. Imajući u vidu Corbettovu tvrdnju da življi kontrolor odabire semantički sročnosni obrazac, takva distribucija leksema *vlastela* i *gospoda* u skladu je i sa zapažanjem Belaja i Tanackovića Faletara (2014.) da *gospoda* (kao i braća, djeca) ostvaruje semantičku sročnost u množini, a *vlastela* (kao i družba) ostvaruje sintaktičku sročnost u jedini. A to je povezano i sa Langackerovim konceptom omeđenog područja. Naime, *družba*, *klika* i *vlastela* konceptualiziraju se na neki način, bilo fizički bilo prepoznatljivim sociokulturnim znakovima, odvojeno od ostatka, odnosno ne-družbe, ne-klike i ne-vlastele, drugim riječima omeđeni su. S druge strane, *braća*, *djeca* i *gospoda* od ne-članova kolektiva izdvajaju se drugim obilježjima, ali nisu omeđen kolektiv, veze među pojedinim članovima slabije su u smislu da njihovo bivanje braćom, djecom ili gospodom ne ovisi nužno o fizičkoj, skupnoj udruženosti (omeđenosti). Shematski prikaz donosi se u nastavku.

Slika 2. Shematski prikaz omeđenosti zbirnih imenica na $-(b)a$

Iz skupa zbirnih imenica sa kolektivnim značenjem na samom vrhu hijerarhije živosti našle su se imenice *dječurlija* (4,83) i *unučad* (4,79) što je u skladu s hijerarhijom empatije koju su uspostavili Belaj i Tanacković Falater prema kojoj „mlado“, bilo ljudsko, bilo životinjsko, izaziva više empatije od odraslih jedinki. Povezano s time, valja uočiti i da pejorativno značenje leksema *dječurlija* nije smanjilo stupanj živosti, naprotiv, negativna je konotacija, čini se, u ovom slučaju povećala stupanj živosti.

Utjecaj stupnja empatije na hijerarhiju živosti vidi se i u skupu imenica koje su kolektivno značenje stekle metonimijskim prijenosom. Najviše pozicionirana imenica na hijerarhiji živosti iz tog skupa je imenica *razred* (3,42) jer označava svakodnevni koncept prema kojemu velika većina govornika gaji određeno emocije.

Analizom rezultata anketnog istraživanja s ispitanicima potvrđeno je da kategorija živosti u jeziku ne odgovara kategoriji biološke živosti. Potvrđeno je i da je katkada stav govornika, odnosno stupanj empatije koji određeni koncept kod njih evocira, taj koji utječe na percepciju živosti, a katkada su to stilske oznake i konotacija koju određeni leksem nosi.

8. KORPUSNO ISTRAŽIVANJE

Korpusno istraživanje provedeno putem mrežnog alata *Sketch Engine* putem CQL kodova. Redom su pretraživane odabrane kolektivne imenice prema jezicima uz tag za glagol; npr. [word='braća'] [tag='V*']. Počevši s hrvatskim jezikom odabran je korpus imenica koje se želi istražiti, a s obzirom na zapažanja koja su izvučena analizom uporabe predikata u hrvatskom jeziku, odabrane su imenice u bugarskom te slovenskom jeziku.

Što se tiče odabira jezika koji će se uključiti u istraživanje, odlučeno je istraživanje temeljiti na hrvatskom jeziku, a zatim provesti usporedbu s onim primjerima u drugim južnoslavenskim jezicima za koje postoje indikacije da bi mogle dovoditi do kolebanja.

Odabran je slovenski kao predstavnik zapadno-južnoslavenske jezične podgrupe koji je u morfosintaktičkom smislu ipak udaljeniji od hrvatskog negoli bi to bili srpski, bosanski ili crnogorski. Kao predstavnik istočno-južnoslavenske jezične podgrupe u analizu je uključen bugarski jezik iz jednostavnog razloga što makedonski ima samo korpus isključivo književnih tekstova koji ovakvoj vrsti znanstvenoga pristupa ne nude adekvatna sredstva.

U ovome radu nije bilo moguće dubinski istražiti slaganje predikata sa kolektivnom imenicom kao metom u bugarskom te u slovenskom jeziku na isti način kako je to učinjeno na korpusu hrvatskih tekstova. Za potrebe ovog rada o

8.1. KORPUSNO ISTRAŽIVANJE NA HRVATSKIM TEKSTOVIMA

Na korpusu tekstova hrvatskog jezika provedena je analiza frekventnosti pojavljivanja semantičkog u odnosu na sintaktički predikatni sročnosni obrazac kada je u pitanju predikat kojem je tema kolektivna imenica s oznakom živosti. U ovome dijelu istraživanja zanemarene su metonimijske kolektivne imenice jer mu je svrha istražiti utjecaj tvorbena-deklinacijskih svojstva kolektivnih imenica (prisustvo tvorbena-deklinacijskoga sufiksa) na odabir sročnosnog obrasca, a, čak i ako metonimijski dobivene kolektivne imenice imaju kakav sufiks, u pitanju je sufiksacija koja se dogodila prije metonimijskog prijenosa značenja. Dakle, sve metonimijski dobivene kolektivne imenice zapravo su leksičkoga tipa, a leksički zbirne imenice imaju punu brojnu paradigmu i s obzirom na morfološki oblik u kojem su upotrijebljene (jednina ili množina) ostvaruju slaganje. Iz tog razloga, leksički zbirne imenice nije trebalo posebno korpusno istraživati. Imenice kao što su *stado*, *jato*, *čopor*, *krdo*, *narod*, *puk* uvijek ostvaruju predikacijsku sročnost u jednini i mogu tvoriti vlastite neutralne množinske oblike. Slično je i s imenicom *momčad*, što primjećuju i Belaj i Tanacković. Oni govore o gubljenju semantičke veze s imenicom *momci* iz koje je izvedena kolektivna imenica *momčad*, koja također može tvoriti vlastiti neutralni oblik za množinu, a jedina je imenica iz skupine na -ad s tim potencijalnom (Belaj i Tanacković Faletar 2014:83).

Iz istog razloga, zanemarene su i imenice u zbrojini koje oblikom odgovaraju imenicama u množini, njihove tvorbena-deklinacijske karakteristike na svim razinama hijerarhije zahtijevaju sročnost u množini koja je svakako semantička, ali oblikom odgovara i sintaktičkom obrascu – dakle u ovom slučaju nema formalne razlike između sintaktičkog i semantičkog sročnosnog obrasca.

Podsjetimo, prema dosad predstavljenoj literaturi, na Corbettovoj (1979, 2000) hijerarhiji sročnosti predikacija ima nešto veću mogućnost ostvarivanja semantičkog sročnosnog obrasca u odnosu na atribucijsku, i manju u odnosu na zamjeničku sročnost. Unutar te hijerarhije, uspostavljena je i hijerarhija predikacijske sročnosti prema kojoj jednočlani glagoli imaju najmanju, a imenski predikati najveću mogućnost ostvarenja prema semantičkom sročnosnom obrascu, s participima u sredini.

Radi dodatnog ograničavanja opsega ovoga rada, korpusna analiza predikacijskog sročnosnog obrasca provedena je samo na kolektivnim imenicama koje su u istraživanju s ispitanicima pokazale posebnosti u distribuciji na hijerarhiji živosti izazvavši kolebanje kod ispitanika te na onima za koje se na temelju eksperimentalnog istraživanja i/ili proučene literature može pretpostaviti da će izazivati kolebanje pri odabiru sročnosnog obrasca.

Analizu smo podijelili u nekoliko skupina imenica zajedničkih tvorbena-deklinacijskih i semantičkih svojstava. Najprije smo pristupili skupu imenica tvorbena-deklinacijskoga podtipa na *-adij(a)*, *-jarij(a)*, *urlij(a)* i *-urdij(a)* koje su kod Belaj i Tanacković Falater (2014:72) svrstane u zajednički podtip imenica na *-ad*. Ovdje se pak skup imenica na *-ad* promatra zasebno zbog snažne pejorativnosti imenica kao što su *dječurlija*, *balavurdija*, *ženskadija*, koju imenice kao *momčad*, *janjad* i *telad* jednostavno nemaju. Prema kriteriju bliskosti, imenice na *-ija*, uslijed svoje pejorativnosti, imaju veći potencijal ostvarivanja sintaktičkog, jedninskog, sročnosnog obrasca, u odnosi na imenice na *-ad* (Belaj i Tanacković Faletar 2014:81). Drugim riječima, pejorativnost interferira s kriterijem empatije – potisnuvši značenje [+ LJUDSKO] [+ MLADO] u drugi plan, ona ostvaruje poimanje „drugosti“ u referenta koji označuje, pridajući mu semantički predznak [- BLISKO], na taj način gotovo da osigurava odabir sintaktičkog sročnosnog obrasca.

U eksperimentalnu procjenu živosti od imenica pejorativnog značenja uključena je imenica *dječurlija* čiji je, kao što je prethodno navedeno, stupanj živosti procijenjen kao vrlo visok (4,83). To je ujedno i najviša procjena živosti ne uzmemo li u obzir kontrolore metode – naime samo su se imenice *unuk* (4,96), *krava* (4,92) i *supruga* (4,88) rasporedile iznad *dječurlije* na hijerarhiji živosti.

Korpusna analiza nije u potpunosti u skladu s tvrdnjom Belaj i Tanacković Falater (2014:81) da *takve imenice bez iznimke imaju jedninsku predikatnu sročnost* (istaknuo autor). Ipak su u korpusu zabilježene situacije, pogotovo u razgovornome jeziku, u kojima će govornici odabrati semantički (množinski) sročnosni obrazac kada je kontrolor zbirna imenica pejorativnoga značenja na *-ija*. I to već s glagolom u predikatnoj ulozi – sjetimo se Corbettove hijerarhije sročnosti prema kojoj bi imenska riječ u predikatnoj ulozi trebala imati još viši potencijal odabira semantičkog sročnosnog obrasca u odnosu na glagol.

Počevši od *dječurlije*, u korpusu je zabilježeno nekoliko uporaba semantičkog sročnosnog obrasca, mahom razgovornoga stila. Odabir semantičkog sročnosnog obrasca s imenicom *dječurlija* kao kontrolorom iskaza zabilježen je u 3 slučaja.

Tablica 6. Predikatna sročnost jednočlanog glagola s imenicom *dječurlija*

	SINTAKTIČKI (JD) A	SEMANTIČKI (MN) B
1.	...vampirima koje dječurlija gleda po kinima i zaljubljuje se u njih.	...i otisnuti se negdje na Jadran par dana bez da im dječurlija smetaju .
2.	...gdje se seoska dječurlija nabacuje na nju kamenjem.	
3.	...svjetlu budućnost gdje današnja dječurlija radi otplačujući grijehе svojih otaca...	
4.	Ne voli da se dječurlija izruguje ...	

Tablica 7. Predikatna sročnost participa s imenicom *dječurlija*

	SINTAKTIČKI (JD) A	SEMANTIČKI (MN) B
5.	Kad me je sva ta silna dječurlija ugledala među sobom, odjednom kao da je poludjela .	Ženska dječurlija povukla me u svoj krug, te saznajući za moje ime, udomaćile me...
6.	Kadgod bi me dječurlija sljedia hihotajući...	Musava dječurlija su blijedo piljila u njega i pitala mamu zašto tata šuti i gleda zamišljeno kroz prozor...
7.	Ženska dječurlija povukla me u svoj krug, te saznajući za moje ime, udomaćile me...	

	SINTAKTIČKI (JD) A	SEMANTIČKI (MN) B
8.	Seoska dječurlija vikala je, smijala se i zadirivala Jakoba svakom prilikom koja im se pružila...	
9.	...pa je dječurlija ostala sa mnom, doduše uz veliku i nesebičnu pomoć baka.	
10.	Ujedno su nemoguća dječurlija zabušavala u moja kolica...	

Dva od tri ta iskaza predstavljaju uporabu kojom se naglašava kolektivnost referenata tih imenica, odnosno zbrojnost tih referenata postavljena je u opoziciju s jediničnošću drugog referenta u iskazu – roditelja u ovom slučaju:

(1B) *...i otisnuti se negdje na Jadran par dana bez da im dječurlija **smetaju**.* (istaknuo autor)

(6B) *Musava dječurlija **su** blijedo **piljila** u njega i **pitala** mamu zašto...* (istaknuo autor)

Naglasak se također stavlja i na smanjeni stupanj omeđenosti referenta imenice *dječurlija* uslijed nerazvijene unutarnje konfiguracije i nedostatka jedinstvene zajedničke funkcije (kao što bi bilo zajedničko djelovanje u svrhu ostvarenja određenog cilja). Nadalje, smanjena omeđenost omogućuje individualizaciju pojedinih članova tog kolektiva gdje razlike među njima nisu neutralizirane te se jedinke može promatrati i pojedinačno bez narušavanja kolektivnosti, što je analogno objašnjenju koje nude Balaj i Tanacković Falater (2014) vezano za odabir semantičkog sročnosnog obrasca s imenicom *unučad* u ulozi kontrolora.

U sljedećem primjeru – (7A) – upotrijebljen je semantički sročnosni obrazac s predikatom u množini ženskog roda, za razliku od množine srednjega roda u primjerima (1B) i (6B). Ženski rod ovdje je, osim individualizacije koja se ostvaruje i samim množinskim oblikom, uvjetovan željom za gramatički nepotrebnim slaganjem atributa (*ženska*) i predikata po rodu i broju. Zanimljivo je da unutar istog iskaza imamo odabir dvaju različitih sročnosnih obrazaca. Prvi predikat je sintaktički sročen s kontrolorom (*povukla*), a drugi semantički (*udomaćile*), što je u

skladu s Corbettovom tvrdnjom, koju i Pišković provjerava, da udaljenost kontrolora od mete povećava mogućnost uporabe semantičkog sročnosnog obrasca.

(7A i 5B) *Ženska dječurlija **povukla** me u svoj krug, te saznavši za moje ime, **udomaćile** me...* (istaknuo autor)

U slučaju imenice *balavurdija* zabilježen je samo jedan primjer odabira semantičkog sročnosnog obrasca, i to s imenskom riječi u predikatnoj ulozi, semantičkog slaganja glagola s kontrolorom nije bilo.

Tablica 8. Predikatna sročnost jednočlanog glagola s imenicom *balavurdija*

	SINTAKTIČKI (JD) A	SEMANTIČKI (MN) B
11.	Ne bude ni meni svejedno kad mi pijana balavurdija dovikuje koješta...	
12.	Ta balavurdija nema muda danju četnikovati nego noću...	
13.	60 god prošlo od tog mrtvog rata i sad mi balavurdija maše zastavama.	
14.	...imaju lijepe slikice kako se balavurdija slika na jasicama sa rekvizitima na sebi dali je to dovoljno našoj policiji????	
15.	...većini je Zagrepčana strašno smiješno gledati kako balavurdija maltretira prolaznike rabeći sofisticirane komičarske tehnike...	
16.	...ja imam 30 i koju pa me balavurdija gleda kao staru babu...	

Tablica 9. Predikatna sročnost participa s imenicom *balavurdija*

	SINTAKTIČKI (JD) A	SEMANTIČKI (MN) B
17.	Evo kod mene neku noć pijana balavurdija srušila ogradu kuće.	
18.	...a kreštava balavurdija je upravo izvodila najnoviju predstavu za široke smrznute narodne mase.	

Tablica 10. Predikatna sročnost imenske riječi s imenicom *balavurdija*

	SINTAKTIČKI (JD) A	SEMANTIČKI (MN) B
19.	Ta balavurdija je dovoljno stara ...	Ona gradska balavurdija su bolji u osnovnom znanju od tebe...
20.	...jer ta balavurdija je sva kao da je puštena s lanca...	
21.	Ova balavurdija nije kriva što žive u društvu koje pati od amnezije.	

Odabir množinske sročnosti mete s kontrolorom u primjeru 19B rezultat je potrebe za suprotstavljanjem sadržaja dvaju referenata (*balavurdija* i *ti*) u iskazu – kolektivnost u opreci s jediničnošću.

Imenice *studentarija*, *młodarija* i *ženskadija* zaista bez iznimke ostvaruju jedninsku predikatnu sročnost. Mogućnost, ali i potreba, za individualizacijom pojedinih članova ovih kolektiva neznatna je, a stupanj omeđenosti visok, pa se tako i semantička sročnost u uporabi ne ostvaruje.

Tablica 11. Predikatna sročnost jednočlanog glagola s imenicom *studentarija*

	SINTAKTIČKI (JD) A	SEMANTIČKI (MN) B
22.	Ljudi su žurili svojim poslovima, vreva i buka, studentarija ciči ...	
23.	Bezbrizna studentarija skriva se kako god zna...	
24.	Na rasporedu je dok ovo pišemo završna zabava na kojoj studentarija otvara ventile sve napetosti...	
25.	Pročitaj malo pažljivije te jebene proglase i biltene oko kojih se studentarija grči da odvagne svaku riječ...	
26.	Tako isto promatram kada studentarija objašnjava kako se radi bez da je isto i probala...	

Tablica 12. Predikatna sročnost participa s imenicom *studentarija*

	SINTAKTIČKI (JD) A	SEMANTIČKI (MN) B
27.	...studentarija je pokazala život jednog šnicla...	
28.	...jer im se ta studentarija derala u izbezumljeno lice...	
29.	Nije ni čudo da je tolika studentarija pohrlila na Pecha Kucha Night u SC.	
30.	...čim je drogirana studentarija izišla tulumarit na ulice.	

	SINTAKTIČKI (JD) A	SEMANTIČKI (MN) B
31.	Tako isto promatram kada studentarija objasnjava kako se radi bez da je isto i probala	

Tablica 13. Predikatna sročnost jednočlanog glagola s imenicom *mlađarija*

	SINTAKTIČKI (JD) A	SEMANTIČKI (MN) B
32.	Konkretno, da moja draga mlađarija bude od društva prihvaćena kao Božji proročki glas...	
33.	...dok mlađarija izvodi stotine vragolija i smijurija na prhkom snijegu i smrznutoj mjesečini.	
34.	Čudnovat čovjek šaputahu, a nestašna obospolna mlađarija klicaše gurkajući se naizmjenice u rebra...	
35.	...ne bi bilo čudo da mlađarija očekuje da će ih prvi dan škole dočekati na klupi samo printer...	
36.	Vikendi su im udarni dani i to noći kada mlađarija vodi pravi noćni život, pa se ulicama grada događaju razne nepodopštine.	

Tablica 14. Predikatna sročnost participia s imenicom *mlađarija*

	SINTAKTIČKI (JD) A	SEMANTIČKI (MN) B
37.	Sjećam se u 'ono vrijeme' kad me je mlađarija salijetala pitanjima.	
38.	Čujem da bi Zagrebačka mlađarija trebala biti ovdje.	
39.	U vrijeme badnje večeri mlađarija je išla od kuće do kuće...	
40.	Tam se mlađarija oblekla u stare klajde i ajncuge...	
41.	Moja mlađarija je bila razlog Modrava.	

Tablica 15. Predikatna sročnost jednočlanog glagola imenice *ženskadija*

	SINTAKTIČKI (JD) A	SEMANTIČKI (MN) B
42.	Čekaj da maturalni redar oglasi zabranu prepisivanja pa kad ženskadija ostavi torbice i kaputiće vanka.	
43.	...navikneš se na njih kad sva živa ženskadija nosi šta manje robe na sebi...	
44.	Kad se tvoja ženskadija nade na hrpi...	

Tablica 16. Predikatna sročnost participa s imenicom *ženskadija*

	SINTAKTIČKI (JD) A	SEMANTIČKI (MN) B
45.	Cviljela su djeca po kućama, ženskadija predala , i čitav svijet se, k'o uplašen hajvan, potulio pa dršće, strahuje, pije, krade i kolje se.	

	SINTAKTIČKI (JD) A	SEMANTIČKI (MN) B
46.	...onomad kad je ženskadija navalila da se svađa.	
47.	...ali naša ženskadija grnula k njemu i stala domarima krasti žito, maslo, vunu...	
48.	Štoviše imala sam dojam da se sva željezničarska ženskadija odlučila ovaj puta bez pratnje jačeg spola uputiti u avanturu...	

Sročnost imenica *studentarija*, *mlađarija* i *ženskadija* uvelike oprimjeruje ranije zapažanje o utjecaju omeđenosti kolektiva na smanjeni stupanj živosti. Ovi su kolektivi maksimalno deindividualizirani u svom zajedničkom stremljenju jednom te istom cilju, njihovo kolektivno djelovanje smanjuje individualne razlike među pojedinim članovima, govornih ih gotovo i nije svjestan i oni postaju jedinstvenim entitetom niskog stupnja živosti.

Prilikom eksperimentalne procjene živosti odmah uz imenicu *dječurlija* na hijerarhiji živosti smjestila se imenica *unučad* (4,79). O frekventnosti semantičkog u odnosu na sintaktički sročnosni obrazac s imenicama na *-ad* kao kontrolorima, i razlozima takve distribucije, dovoljno su rekli Belaj i Tanacković Falater (2014:73-77 i 82-84). Jedina imenica na *-ad* kojom se ne bave je *cigančad*, koja je ujedno i jedina imenica iz tog tvorbeno-deklinacijskog podtipa koja ima pejorativno značenje. U tom smislu je ona, bez obzira na svoja tvorbeno-obilježja, možda sličnija imenicama kao *balavurdija* ili *dječurlija* utoliko što pejorativnost može rezultirati češćim odabirom sintaktičkog sročnosnog obrasca. No, važno je istaknuti da u ovome slučaju nositelj pejorativnosti nije tvorbeno-deklinacijski sufiks *-ad*, kao što je to *-urdija* u *balavurdija* ili *-urlija* u *dječurlija*, već je pejorativnost sadržana u samoj tvorbenoj osnovi – *cigan-ø*.

Cigančad se pojavljuje u korpusu isključivo u iskazima razgovornoga stila, zabilježena je na forumima i u komentarima te je vrlo mali broj pojavljivanja (9). Od toga su četiri primjeri predikacijske sročnosti, od čega je samo jedan primjer semantičkog sročnosnog obrasca:

Tablica 17. Predikatna sročnost jednočlanog glagola s imenicom *cigančad*

	SINTAKTIČKI (JD) A	SEMANTIČKI (MN) B
49.	Muškarci kuju i popravljaju oružje, dobnije ženske kuhaju jelo u čađavim kotlovima oko kojih se vrza naga Cigančad , kudraste glave...	
50.	Srdito mahnu lulicom istisnuv kriješćim grlom cigansku kletvu, i namah zakopa Cigančad svoje rutave glavice u blazine, kada je zaklana.	

Tablica 18. Predikatna sročnost participa s imenicom *cigančad*

	SINTAKTIČKI (JD) A	SEMANTIČKI (MN) B
51.	Mala Cigančad skakala je po grmlju ili sjedila kraj vode na zemlji praveći kuće od blata i pijeska.	Izlazili smo iz Opštine, a djeca, Cigančad su skakala oko nas...

U ovim je primjerima teško razlučiti razlog odabira semantičke sročnosti, tek usporedbom s primjerom 51A možemo pretpostaviti želju i potrebu govornika da u iskazu 51B naglasi pluralnost elemenata kolektiva (pojedinačnih članova) kao aktera radnje koja kod govornika izaziva određenu reakciju – prema empatijskom kriteriju time je povećan stupanj živosti.

Kao što su Belaj i Tanacković Falater (2014:80-82) već istakli, imenice iz tvorbeno-deklinacijskoga podtipa na *-(b)a* ostvaruju različite tipove sročnosti. Sročnost toga tvorbeno-deklinacijskoga podtipa detaljno je razrađena u *Kognitivnoj gramatici hrvatskoga jezika. Knjiga prva. Imenska sintagma i sintaksa padeža* (2014), a zaključci ovog korpusnog istraživanja slažu se s onima koje navode Belaj i Tanavković (2014: 80-82) i koji su u poglavlju 3.1. *Kognitivnolingivistički pristup zbirnim imenicama* ovoga rada već sažeti, stoga ih se radi ograničavanja obujma ovoga rada neće ovdje ponavljati.

8.2 KORPUSNO ISTRAŽIVANJE NA BUGARSKIM TEKSTOVIMA

U bugarskom jeziku kolebanja pri odabiru predikatnog sročnosnog obrasca nema. Govornici toga jezika bez iznimke odabiru semantički, množinski sročnosni obrazac kada kao temu imaju imenicu čiji semantički sadržaj upućuje na zbirnost. U nastavu ovoga rada nalazi se popis iskaza iz bugarskog jezičnog korpusa koji svjedoče o isključivo množinskom slaganju predikata sa zbirnom imenicom, odabranom prema kriteriju ekvivalentnosti s hrvatskim jezikom; uključene su samo one imenice između kojih u hrvatskom i bugarskom jeziku postoji ekvivalentnost ukupnoga značenja.

Imenice *дечурлига* (hr. *dječurlija*) i *женоря* (hr. *ženskadija*) velikim dijelom svoga semantičkoga opsega odgovaraju svojim hrvatskim ekvivalentima - zbirnost, smanjena omeđenost, pejorativnost.

Tablica 19. Predikatna sročnost imenice ДЕЧУРЛИГА (hr. *dječurlija*) u bugarskom jeziku

SEMANTIČKI (MN.) SROČNOSNI OBRAZAC	PRIJEVOD NA HRVATSKI (prev. a.)
Тези две дечурлига живееха в един и същ квартал	To dvoje dječurlije živjeli su u istoj četvrti.
...но въпреки това около 1 000 дечурлига дочакаха да започне митинга...	...unatoč tomu, oko 1 000 dječurlije dočekali su početak sastanka...
...всички дечурлига искаха да бъдат...	...sva dječurlija željeli su biti...
...дечурлига са се събрали тук!	...dječurlija se ovdje okupila!
И нашите градски дечурлига ходят по лагери и курорти, мерят градските улици, взират се в компютри...	I naša gradska dječurlija ide po kampovima i odmaralištima, mjere gradske ulice, bulje u računala...
Докато чакаше на пътя, няколко сополиви дечурлига стояха на безопасно разстояние от него и му подвикваха ...	Dok je čekaо na stazi, nekoliko slinave dječurlije stajalo je na sigurnoj udaljenosti od njega i dovikivali mu...
Повечето дечурлига порастват ...	Što više dječurlija raste...

Tablica 19. Predikatna sročnost imenice ЖЕНОРЯ (hr. *ženskadija*) u bugarskom jeziku

SEMANTIČKI (MN.) SROČNOSNI OBRAZAC	PRIJEVOD NA HRVATSKI (prev. a.)
Целият случай, който някакви незадоволени или откачени женоря са раздуфали е много опасен.	Cijeli slučaj, koji je nekakva nezadovoljna i otkaćena ženskadija razotkrila, je veoma opasan.
...ама да набутат разни женоря за генерали само щото са женоря е идиотско.	...ali nabacivati raznu ženskadiju za generale samo zato što su ženskadija je idiotski.

S druge strane, semantički opseg imenice *момчетия* u hrvatskom je jeziku podijeljen na dva leksema - *mlačarija* i *mladost* (u značenju: 3. *mladi ljudi, mladež, omladina*¹⁵). Ona može imati pejorativno značenje koje je inherentno hrvatskoj imenici *mlačarija*, ali i ne mora, kao imenica *mladost* u gore navedenom značenju.

Tablica 21. Predikatna sročnost imenice МОМЧЕТИЯ (hr. *mlačarija/mladost*) u bugarskom jeziku

SEMANTIČKI (MN.) SROČNOSNI OBRAZAC	PRIJEVOD NA HRVATSKI (prev. a.)
... изгинаа момчетия , момчетия за правина!	... izginula mlačarija, mlačarija za pravdu!
...идиотизирани момчетия ще колят и бият ?	...idiotska mlačarija klat će i ubijati?

¹⁵ Hrvatski jezični portal.

8.3. KORPUSNO ISTRAŽIVANJE NA SLOVENSKIM TEKSTOVIMA

Slovenski jezični korpus pokazao je dominantnu frekventnost jedninskog sročnosnog obrasca. Za analizu uzete imenice *mladina* (hr. omladina), *gospoda* (hr. *gospoda*), *moštvo* (hr. momčad) i *šudentje* (hr. *šudentarija*) kao najbliži ekvivalenti analiziranim hrvatskim i bugarskim imenicama.

Tablica 22. Predikatna sročnost imenice *MLADINA* (hr. *mlađarija/omladina*) u slovenskom jeziku

SINTAKTIČKI (JD.) SROČNOSNI OBRAZAC	PRIJEVOD NA HRVATSKI (prev. a.)
...tu se naj vaša mladina uči , da bo znala graditi socializem.	...neka se tu vaša omladina uči da zna graditi socijalizam.
...rezultatov natečaja , v katerem mladina sodeluje z risbami in slikami orhidej.	...rezultata natječaja, u kojem omladina surađuje crtežima i slikama orhideja.
...situacije , v kateri se današnja mladina nahajasituacije, u kojij se današnja omladina nalazi.

Tablica 23. Predikatna sročnost imenice *GOSPODA* (hr. *gospoda*) u slovenskom jeziku

SINTAKTIČKI (JD.) SROČNOSNI OBRAZAC	PRIJEVOD NA HRVATSKI (prev. a.)
Tako tudi naša gospoda grozi z razpadom cerkve	Tako i našu gospodu plaši raspadom crkve.
Ta gospoda lažira in konstruira policijske.	Ta gospoda lažiraju i konstruiraju policijske.
Da ne omenjam kako si gospoda jemlje čas.	A da ne spominjem kako si gospoda uzimaju vrijeme.

Tablica 23. Predikatna sročnost imenice *MOŠTVO* (hr. *momčad*) u slovenskom jeziku

SINTAKTIČKI (JD.) SROČNOSNI OBRAZAC	PRIJEVOD NA HRVATSKI (prev. a.)
Naše moštvo je bilo zaradi številnih boleznih malce okrnjeno.	Naša grupa je zbog brojnih bolesti bula malo ogorčena.
Njegovo moštvo je strnilo vrste in skoraj ni več ponavljalo napak.	Njegova skupina je združila redove i skoro da nije više ponavljala iste pogreške.
Naše moštvo je v tej sezoni močnejše.	Naša skupina je ove sezone jača.

9. ZAKLJUČCI

Nameće se jedan univerzalni zaključak – zbirne imenice u južnoslavenskim jezicima nedovoljno su istražene i opisane. Spoznaje o njima do kojih kognitivna lingvistika može doći imaju potencijal rasvijetliti neka probleme koji desetljećima muče lingviste svih škola mišljenja i teorijskih pravaca.

Općenito govoreći, znatno je veća sintaktička, jedninska, predikatna sročnost s kolektivnim imenicama. Iz oba provedena istraživanja proizlazi da se pridavanje živosti prototipno neživim imenicama proizlazi iz drugih kognitivnih procesa koje ljudi svakodnevno, nesvjesno, obavljaju. Prije svega proizlazi iz empatijskog kriterija, što je potvrđeno usporedbom frekventnosti uporabe semantičkog u odnosu na sintaktički sročnosni obrazac s imenicama na *-(b)a* kao kontrolorima. Kolektivnost, zbirnost, odnosno zbrojnost referenta kolektivne imenice, ovisi i o stupnju omeđenosti. Naime, kolektivne imenice, makar i za referenta imale kolektiv koji se sastoji od živih jedinki, prototipno imaju nizak stupanj živosti jer omeđenost rezultira deindividualizacijom i neutralizacijom razlika među članovima. Međutim, visok stupanj živosti pojedinih članova kolektiva može se, stupnjevano, prenijeti na razinu kolektiva. Stupanj živosti imenica *unuk* ili *tele* veći je od stupnja živosti imenice *unučad* ili *telad* te se on prenosi na kolektivnu imenicu koju govornik konceptualizira kao nešto manje živu od imenice u jednini iz koje je izvedena jer je omeđenost referenata tih imenica smanjena nedostatkom zajedničke funkcije, unutarnje konfiguracije, ali i unutarnje zbijenosti – unučad ne prestaje biti unučad kada nisu na istom mjestu, dok je momčad momčad jedino kada zajednički djeluju u istom trenutku i na istom mjestu. S druge strane, stupanj živosti imenica *balavac* ili *žena* puno je viši od stupnja živosti imenica *balavurdija* ili *ženskadija* jer pejorativna konotacija tih kolektivnih imenica neutralizira razlike među pojedinim pripadnicima kolektiva povećavajući mu omeđenost. Iz sličnih razloga imenice koje su kolektivno značenje stekle metonimijskim prijenosom se nalaze nisko na hijerarhiji živosti. Razlike među pojedinim članovima veće su negoli je to slučaj s drugim kolektivnim imenicama – rektorat nije kolektiv rektora, već svih zaposlenika, različitih zvanja, koji čine ured rektora i omeđeni su radnim mjestom; razred čine učenici koji su situacijski omeđeni zajedničkom funkcijom; itd.

Većano za pojedine tvorbeno-deklinacijske nastavke, tj. sufikse klasifikatore u hrvatskom jeziku, može se sa sigurnošću utvrditi da semantičke i pragmatičke komponente značenje pojedinih kolektivnih imenica u primjetno većoj mjeri utječu na stupanj živosti referenata tih imenica nego njihove tvorbeno-deklinacijske karakteristike. Ilustrativan primjer toga jest tvorbeno-deklinacijski podskup na *-ija*. Imenice toga skupa, pod utjecajem svojih izvanjezičnih konotacija, ponajprije pejorativnosti, raspoređuju se na različitim razinama hijerarhije živosti.

U usporedbi korpusnih rezultata između bugarskog i slovenskog jezika vidljiva je dominacija dijametralno suprotne tendencije prilikom izbora sročnosnog obrasca. Slovenski izborom sintaktičkog (jedninskog) sročnosnog obrasca pokazuje težnju deindividualizaciji članova skupa i općoj homogenizaciji, dok bugarski korpus s druge strane pokazuje beziznimnu uporabu množinskog sročnosnog obrasca koji, kao što je na više mjesta u radu prikazano, ukazuje na veći stupanj heterogenosti skupa.

Kako bi bilo moguće izvući općenitije i univerzalnije zaključke, potrebno je provesti opsežnija istraživanja. Na prvom mjestu, trebalo bi provesti eksperimentalno istraživanje odabira sročnosnog obrasca na svim sintaktičkim razinama. Nakon toga, valjalo bi provesti korpusno istraživanje višečlanih kontrolora kojima je jedan od članova kolektivna imenica, a drugi ili druga kolektivna imenica ili nekakav kvantifikator, bilo broj bilo količinski pridjevi. Drugačije sintaktičke postavke bugarskog jezičnog sustava onemogućuju provođenje ovakvog istraživanja na tom jeziku.

Na temelju proučene literature i provedenih istraživanja pokazalo se da Corbettova hijerarhija predikativne sročnosti ostvaruje u istom obliku i u hrvatskom jeziku te da je kriterij empatije bitan čimbenik određivanja živosti, a time i odabira sročnosnog obrasca, pri čemu se pejorativna značenja ne smiju zanemariti jer uvelike interferiraju s omeđenosti referenta što ostavlja posljedice na sintaktička slaganja.

10. LITERATURA

- Belaj, Branimir; Tanacković Faletar, Goran. 2014. *Kognitivna gramatika hrvatskoga jezika. Knjiga prva. Imenska sintagma i sintaksa padeža*. Zagreb: Disput.
- Blagus Bartolec, Goranka. 2006. *Od živoga do neživoga (genetivno-akuzativni sinkretizam u jedninskoj paradigmi imenica muškog roda koje označuju što živo u Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje 32*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. 1-23.
- Corbett, Greville. 1979. *Case grammar: Development of the matrix model*. Washington: Georgetown University Press.
- Corbett, Greville. 2000. *Number*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dahl, Östen; Fraurud, Kari 1996. *Animacy in grammar and discourse. Pragmatics and Beyond. New series u Reference and Referent in Accessibility*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 47-65.
- Dahl, Östen. 2000. *Animacy and the notion of semantic gender u Trends in linguistics. Studies and monographs*, New York: Mouton de Gruyter, 99-116.
- Dobrovac, Gordana. Cvikić, Lidija. Kuvač Kraljević, Jelena. 2011. *Obavijesna vrijednost morfoloških i semantičkih ukazivača u određivanju vršitelja radnje u hrvatskome jeziku u Lahor: časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik 2*, 135-149.
- Janda, Laura A. 1996. *Figure, Ground and Animacy in Slavic Declination u The Slavic and East European Journal, Vol. 40, No. 2*. 325-355.
- Ji, Jie. Liang, Maocheng. 2017. *An animacy hierarchy within inanimate nouns: English corpus evidence from a prototypical perspective*. ScienceDirect.
- Langacker, Ronald W. 2008. *Cognitive Grammar. A basic introduction*. Oxford University Press.
- Lunt, Horace G.; Friedman, Victor A. 2003. *Two American grammars of the contemporary macedonian standard language*. Skopje: Macedonian Academy of Sciences and Arts.

Peti, Mirko. 2001. *Zbrojina u Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, knjiga 27*, Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. 209-250.

Pišковић, Tatjana. 2015. *Utjecaj uvjeta sročnosti na izbor sročnosnih obrazaca u Fluminens 27, br. 2*. 117-127.

Pranjковић, Ivo. 1984. *Zbirne imenice i kategorija broja u hrvatskom ili srpskom jeziku u Naučni sastanak slavista u Vukove dane 13*. 171-175.

Silić, Josip; Pranjковић, Ivo. 2007. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta, 2. izdanje*. Zagreb: Školska knjiga.

Šarić, Ljiljana. 2002. *Kvantifikacija u hrvatskome jeziku*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Težak, Stjepko; Babić, Stjepan. 2009. *Gramatika hrvatskoga jezika. Priručnik za osnovno jezično obrazovanje*. 17. izdanje. Zagreb: Školska knjiga.

Znika, Marija. 2002. *Kategorija brojivosti u hrvatskom jeziku*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Znika, Marija. 2004. *Semantička ograničenja u sintaksi u Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje 30*, Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 243-252.

Znika, Marija. Znika, Maja 2017. *Stolova noga ili o kategoriji živosti u novijim priručnicima hrvatskog jezika u Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje 43*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. 241-256.

Бояджиев, Тодор; Куцаров, Иван; Пенчев, Ђордан. 1999. *Съвременен български език*, София: Издавателска къща "Петър Берон".

Конески, Блаже. 1967. *Граматика на македонскиот литературен јазик. Дел I и II*. Скопје: Култура.

Минова, Ѓуркова-Лилјана. 2000. *Синтакса на македонскиот стандарден јазик*. Скопје: Магор.

Младенов, Стефан; Попвасилиев, Стефан. 2012. *Граматика на българския език*. Изток-Запад.

Пашов, Петър. 2005. *Българска граматика*. Издавателска къща "Хермес".

Петров, Велин. 2015. *Събирателните имена в българския език. В спротиставка с други балкански езици*. Пловдив: Издавателство Жанет 45.

Пипер, Предраг; Клајн, Иван. 2017. *Нормативна граматика српског језика. Друго, измењено и допуњено издање*. Матица Српска, Нови сад.

Станојчић, Живојин С. 2010. *Граматика српског књижевног језика*. Креативни центар. Београд.

11. PRIVITAK

11.1 Korpus iz eksperimentalnog istraživanja

ZBIRNE IMENICE U MNOŽINI	METONIMIJE	KOLEKTIVNE IMENICE
Hrvati +	stranka *	čopor*
petorci +	delegacija +	dječurlija +
svatovi +	sindikati +	družba +
	rektorat +	gospoda +
	razred *	momčad +
	stožer *	narod*
	sabor *	odred *
		pučanstvo +
		puk *
		stado*
		svojta +
		telad +
		unučad +
		vlastela +

Fileri: mačka, jablan, supruga, unuk, krava, knjiga, automobil, kuća, brijeg, kaput

11.2 Rezultati eksperimentalne procjene živosti

0	1	2	3	4	5
automobil (0,25)	knjiga (0,63)	rektorat (2,04)	razred (3,42)	puk (4,46)	unuk (4,96)
kaput (0,29)	brijeg (0,88)	stranka (2,42)	sindikato (3,25)	stado (4,46)	krava (4,92)
	kuća (1,21)		jablan (3,25)	Hrvati (4,46)	supruga (4,88)
			delegacija (3,13)	pućanstvo (4,42)	dječurlija (4,83)
			vlastela (2,88)	momćad (4,38)	unućad (4,79)
			stođer (2,67)	telad (4,38)	maćka (4,67)
			sabor (2,67)	druđerba (4,33)	gospoda (4,54)
			odred (2,67)	ćopor (4,25)	
				narod (4,13)	
				svatovi (3,88)	
			svojta (3,88)		
			petorci (3,67)		